SGP
Staatkundig
Gereformeerde Partij

In trouw recht doen

Verkiezingsprogramma 1986-1990

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Aan alle kiezers

TER KENNISMAKING

Het is in onze tijd niet ongewoon, dat u iets ter kennismaking aangeboden krijgt. Kranten, tijdschriften en zelfs boeken komen zó onder uw ogen. In de meeste gevallen houdt het een beroep op uw portemonnee in. Soms bedient men zich daarbij van methoden, die als grensoverschrijdend kunnen worden aangemerkt. Als u niet oppast, zit u vast aan de zaak die u aangeboden wordt.
Dit verkiezingsprogram wordt u ook ter kennismaking aangeboden. Het doet echter geen beroep op uw beurs, veeleer op uw geweten. Het bedoelt u financieel niet armer te maken, maar u met bepaald inzicht te verrijken.
Met klem brengt dit verkiezingsprogram de werkelijkheid onder uw aandacht, zoals deze steeds meer in ons vaderland openbaar komt. In feite is dat de werkelijkheid van het verlaten van de geboden Gods. Tegelijk wil het laten zien de werkelijkheid van de vele moeiten, die er in de samenleving zijn. Het zijn moeiten, die maar niet zo overwonnen kunnen worden. We denken aan de werkloosheid, die wel enige daling vertoont, maar toch nog blijvend groot is. Hoe groot zijn ook de zorgen voor menig kleinbedrijf. Op een ander gebied zijn er grote moeiten bij het instandhouden van de gezondheidszorg.
De Staatkundig Gereformeerde Partij heeft oog voor de genoemde moeiten en vele anderen. Zij roept de overheid op om met gepaste middelen die moeiten te bestrijden. Wij geloven echter niet dat dit kan zonder prioriteit te geven aan de geestelijke waarden in ons volksleven. Toegeven aan en legaliseren van de zonden tegen Gods Woord is een zekere weg tot verdere teruggang. De enige weg is het luisteren naar Gods heilzaam Woord en een beleid dat daarop gericht is. Alleen trouw-zijn aan Gods geboden biedt uitzicht in deze moeilijke tijd.
„In trouw recht doen" is de titel van ons verkiezingsprogram. Recht doen in moeilijke situaties is de taak van de overheid. Maar dan in trouw aan Gods geboden!
Ontvangt u zo dit geschrift. Dan kan de kennismaking dienstbaar zijn tot een goede regering van ons land. Tot de regering naar die geboden, die zegen meebrengen in Gods gunst.

Het hoofdbestuur
van de Staatkundig Gereformeerde Partij

Spreuken 29 : 14 : „Een koning, die de armen **in trouw recht doet,** diens troon zal in eeuwigheid bevestigd worden".

Nehemia 9 : 13b : „en Gij hebt hun gegeven rechtmatige rechten en getrouwe wetten, goede inzettingen en geboden".

Inhoud

I. Rechtmatige rechten en getrouwe wetten

Realiteit 5
Perspektief 5
Fundamenten 6
- Huwelijk en gezin 6
- Wet gelijke behandeling 6
- Gods Naam 7
- Gods Dag 7
- Openbare zeden 7

Rechtsstaat 8
- Rechtsorde en openbare orde 8
- Politie 8
- Rechtspraak 9
- Gevangeniswezen 9

Binnenland 9
- Parlementaire demokratie 9
- Binnenlands bestuur 10
- Openbaarheid en deregulering 10
- Privacy 11
- Kansspelen 11

Minderheden 11
- Aanpassing en integratie 11
- Toelating en terugkeer 12
- Zuidmolukkers en Papoea's 12

II. Recht doen aan bewezen trouw

Realiteit 13
Perspektief 13
Onderwijs 13
- School met de Bijbel 14
- Basisonderwijs 15
- Voortgezet onderwijs 15
- Hoger en Wetenschappelijk onderwijs 16

Kultuur 17
- Zorg voor het kultureel erfgoed 17
- Gesproken en geschreven woord 17
- Ontspanning en rekreatie 18

Maatschappelijke dienstverlening 18
- Zorg en hulp 18
- Gehandicapten 19
- Ouderen 19

III. Kiezen voor leven en werken in trouw

Realiteit 20
Perspektief 20
Gezondheidszorg 21
Leven en dood 21
Eigen verantwoordelijkheid 21
Mensen in de gezondheidszorg 22
Bezuinigingen 22
Verslaving 23
Zorg voor flora en fauna 23
Milieubescherming 23
Dierenbescherming 24
Volkshuisvesting 24
Bouwen en wonen 24
Huren 25
Woningtoewijzing 25
Verkeer en vervoer 26
Wegverkeer 26
Openbaar vervoer 26
Binnenvaart en zeevaart 27
Waterstaat 27

IV. Recht doen aan alle volkeren

Realiteit 29
Perspektief 29
Buitenlandse zaken 30
Israël 30
Totalitaire regimes 30
Zuid-Afrika 31
Verenigde Naties 31
Europese Ekonomische Gemeenschap 31
Vrede en veiligheid 32
Noord-Atlantische Verdragsorganisatie 32
Wapenbeheersing en ontwapening 32
Nieuwe wapensystemen 32
Defensie 33
Binnenlandse veiligheid 33
Ontwikkelingssamenwerking 34
Strijd tegen de honger 34
Hulpverlening 34
Nederlandse Antillen en Aruba 34

V. Trouw werken aan rechtvaardigheid

Realiteit 36
Perspektief 37

Werkgelegenheid 37
Waarde van de arbeid 37
Werkloosheid 38
Arbeidstijd en arbeidsduur 38
Ekonomische aspekten 39
Ekonomische groei 39
Financiering 39
Overheidsinvesteringen 39
Produktie en vernieuwingen 40
Midden- en kleinbedrijf 40
Stimuleren 40
Detailhandel 41
Zondagsrust en -heiliging 41
Financiën 41
Inflatie 41
Financieringstekort 42
Belastingen 42
Individualisering 43
Belastingontduiking 43
Sociale zaken 43
Arbeidsverhoudingen 43
Sociale zekerheid 44
Inkomens 44
Landbouw en visserij 45
Produktie(overschotten) 45
Grondgebruik 45
Energie 46
Olie, gas en kolen 46
Kernenergie 46
Alternatieve energiebronnen 47

I. Rechtmatige rechten en getrouwe wetten

REALITEIT

Hoe verzorgd de Nederlandse staat er anno 1985 ook uit moge zien, een stil en gerust leven in alle godzaligheid en eerbaarheid is er welhaast niet bij. Geestelijk noch materieel blijkt de overheid opgewassen tegen haar taak. De politieke wil en middelen ontbreken om ontrouw te voorkomen en onrecht te herstellen.
Dat is geen wonder. De overheid is zich niet meer bewust van haar hoge roeping Gods Dienaresse te zijn. Een vast fundament ontbreekt; er is geen richtsnoer om zich naar te richten zodat niemand weet waar hij aan toe is. Wisselende meerderheden zijn het zand waarop de Nederlandse rechtsstaat zich poogt staande te houden.
De rechte verhouding is zoekgeraakt. Hoe kan het ook anders. Rechten hebben plichten verdrongen; het gezag is verbleekt en het normbesef vervaagt zienderogen. Zo kan het gebeuren dat de ongebondenheid der mensen zich openbaart in ontrouw en onrecht waarvan duizenden het slachtoffer zijn of worden. Waar de overheid het zwaard uit handen geeft nemen de onderdanen het heft in handen. Daardoor struikelt het recht op straat, met als gevolg dat een ieder zijns weegs gaat, volgend het goeddunken van het eigen hart, eindigend in chaos en wanorde.
Een overheid die niet in getrouwheid aan Gods Wet haar hoge roeping verstaat loopt onherroepelijk vast. Ze raakt in de knoop met zichzelf en met hen die zij behoort te dienen. Ontevredenheid en overschilligheid resulteren in ontrouw aan de wet, verkeren in onrecht aan de naaste. Vernielde treinen en bussen, vervuilde muren en verpauperde straten, gewelddadige overvallen en berovingen, overvolle gevangenissen en te weinig politie, God- en mensonterende uitingen zijn even zovele tekenen aan de wand als voorbeelden die aantonen waar dit proces op uitloopt.

PERSPEKTIEF

Een geweldige en tegelijkertijd verheven opdracht rust op de schouders van hen die tot regeren zijn geroepen. Ons ten goede. Een roeping te dienen; recht te doen in trouw aan Gods Woord. Tot eer van God en tot heil van land en volk. Een roeping die uitgaat boven het hier en nu.
Gods Dienaresse te zijn verplicht de overheid. De verplichting te regeren overeenkomstig Gods geboden. Geboden ten leven; richtlijnen voor samen-leven. Rechtvaardigheid is nooit het resultaat van de optelsom de helft plus één. Rechtvaardigheid kan slechts de uitkomst zijn van het luisteren naar Gods heilige Wet waarvan de hoofdsom luidt: God lief te hebben boven alles en de naaste als onszelf (zie Matth. 22 : 37-40).
Alle wetten en besluiten moeten in het teken staan van de belijdenis dat God de Regeerder en Formeerder is van alle leven. Alleen zo krijgt het staatsgebouw een vast fundament. Alleen zo wordt recht gedaan aan Gods bedoelingen met de mens.
Goede wetten die niet worden nageleefd baten niet. Daarom is het noodzakelijk dat op de naleving wordt toegezien. Politie en justitie zijn onontbeerlijk voor de handhaving van de openbare orde en de rechtsorde.
De ongebondenheid der mensen moet immers bedwongen worden. Tot straf der bozen en bescherming der vromen, zoals de opstellers van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zo treffend formuleerden. Opdat alles met goede ordinantie onder de

mensen toega. Dit vordert aktief optreden en geen passief afwachten, laat staan berusten. Wat de regering kan behoort zij te doen. Wat haar geboden is moet zij doen. Al was het alleen maar terwille van al die Nederlanders die zich nog wel wensen te houden aan wet en regel, die het goede nastreven.
Een overheid die buigt voor de eisen van Gods Woord verdient gehoorzaamheid. Een overheid die haar onderdanen verplicht te handelen in strijd met Gods Woord loopt het gevaar vroeg of laat dat recht te verspelen. Gods rechten reiken nu eenmaal verder en gaan dieper dan de rechten van de mens. Des te meer is nodig een gedurig gebed voor hen die in hoogheid zijn gezeten, opdat de Heere hen wil leiden in al hun wegen. Wat zou het zegenrijk zijn als de overheid zelf het goede voorbeeld zou geven door bid- en dankdagen uit te schrijven om de nationale en internationale nood op te dragen aan de Allerhoogste.

FUNDAMENTEN

Huwelijk en gezin

Huwelijk en gezin zijn de pijlers van de samenleving en als zodanig van onschatbare en blijvende waarde. Gods Woord laat daarover niet de minste twijfel bestaan. Die waardering moet doorklinken in de gehele Nederlandse wetgeving. Logisch voortvloeisel hiervan is dat iedere ontmanteling van het huwelijk als uit den boze moet worden beschouwd.
Waar God het huwelijk heeft willen zegenen met kinderen zijn het de ouders aan wie de zeggenschap en verantwoordelijkheid is opgedragen.
De overheid die zich Gods Dienaresse weet zal dat ouderlijk gezag ondersteunen en niet uithollen.

Daarom:

- moet het huwelijk in de Nederlandse wetgeving erkend en gewaardeerd worden als het door God gewilde samenlevingsverband tussen man en vrouw;
- mag noch op direkte noch op indirekte wijze (bijvoorbeeld echtscheidingsprocesrecht, alimentatie, namen- en afstammingsrecht, enz.) aan de wettelijke regeling van het huwelijk tekort worden gedaan;
- moeten ouders die hun verantwoordelijkheid verwaarlozen of misbruiken uit de ouderlijke macht worden ontzet;
- mogen godsdienstige opvattingen en gedragingen alleen geen redenen zijn voor plaatsing buitenshuis.

Wet Gelijke Behandeling

Op onbijbelse gronden mag nooit onderscheid worden gemaakt tussen mensen en groepen van mensen. Wat niet wegneemt dat er tussen gelijkheid en gelijkwaardigheid een wereld van verschil ligt. Wie dit miskent doet onrecht aan Gods Woord en de veelvormigheid van de schepping. De overheid mag bijbelse en onbijbelse verhoudingen - bijvoorbeeld homosexuele relaties - dan ook niet op één lijn stellen, noch in haar wetgeving, noch in haar feitelijk handelen. In alle samenlevingsverbanden moeten mensen zich richten naar de eisen die God ons in Zijn Woord als goed voorhoudt. In doen en in laten.

Daarom:

- bestaat er geen behoefte aan een Wet Gelijke Behandeling;
- behoort de overheid alternatieve samenlevingsvormen die berusten op zedelijk onoorbare verhoudingen niet gelijk te schakelen met het huwelijk;

- moet er voor al diegenen die willen leven en werken naar de normen van de Heilige Schrift ruimte blijven zich dienovereenkomstig te gedragen;
- zal het streven naar opgedrongen emancipatie krachtig tegenspel moeten worden geboden opdat metterdaad recht gedaan wordt aan de variatie in aard, aanleg, wezen, karakter, hoedanigheid en gaven van hoofd en hart van man en vrouw.

Daarom:

- dienen overheidspersonen (als ministers, staatssecretarissen en burgemeesters) zelf het goede voorbeeld te geven door af te zien van ambtelijke bezigheden op zondag;
- moet de overheid alles doen om waar ook de zondagsrust te bevorderen en zondagsontheiliging tegen te gaan;
- zullen lagere overheden die werkelijk ernst maken met de heiliging van Gods Dag hiervoor volop de ruimte moeten krijgen.

Gods Naam

De overheid kan niet tolereren dat mensen elkaar aantasten in naam en goede eer. Nog minder mag de overheid misbruik van de Naam van de Allerhoogste straffeloos laten passeren. Gods eer is ermee gemoeid.

Daarom:

- moet het verbod van godslastering (artikel 147 Wetboek van Strafrecht) behouden blijven, en vooral ook worden nagekomen;
- moeten lagere overheden die werkelijk ernst maken met de bescherming van Gods Naam volop de ruimte krijgen om aanvullende bepalingen op de bestaande wettelijke regeling vast te stellen.

Gods Dag

De zondag is de Dag des Heeren. Een geschenk om dankbaar voor te zijn in een jachtige en onrustige tijd als de onze. Een overheid die de zondagsrust bevordert om aldus zondagsheiliging mogelijk te maken doet recht aan Gods eer. En aan het wel-zijn van haar onderdanen.

Openbare Zeden

Onder het mom geen zedenmeester te zijn mag de overheid zich geen meester betonen in het laten voortwoekeren en zelfs bevorderen van onzedelijkheid. Onzedelijkheid is een schandvlek die een natie en haar bewoners verlaagt. Ja, wat meer is, onrecht doet aan de gerechtigheid Gods. Onzedelijkheid schaadt mensen naar lichaam en naar ziel.

Daarom:

- behoort de regering tegen openlijke uitingen van pornografie, prostitutie, sexhandel en andere vormen van onzedelijkheid maatregelen te nemen;
- zal zeer streng moeten worden opgetreden tegen kinderpornografie;
- mag onder geen beding worden overgegaan tot het uit de sfeer van het strafrecht halen van sexuele kontakten van meerderjarigen met 12-16-jarigen.

RECHTSSTAAT

Rechtsorde en openbare orde

De kleine criminaliteit heeft enorme afmetingen aangenomen. Diefstallen en inbraken zijn aan de orde van de dag. Andere misdrijven, in het ernstigste geval tegen het leven van de medemens gericht, schokken iedere keer weer opnieuw. Geweld en misdadigheid grijpen nationaal en internationaal verder om zich heen. In al deze gevallen is sprake van een schending van de rechtsorde. Daar waar schuld is bewezen mag straf niet achterwege blijven. De massaliteit of de achtergrond van de overtreding doet daarbij niet terzake. Op zichzelf gerechtvaardigde zorg en aandacht voor het slachtoffer mag niet leiden tot het kleineren of ongestraft laten van het door de dader aangerichte kwaad.

Daarom:

- moet alles in het werk worden gesteld om te voorkomen dat strafbare feiten op grote schaal (moeten) worden geseponeerd;
- moeten overtredingen en misdrijven rechtvaardig vergolden worden door een passende bestraffing;
- mag schuld, als grondslag van strafbaarheid en aansprakelijkheid, niet uit het recht verdwijnen;
- behoort de (Grond)wet het mogelijk te maken dat bij levensdelikten de doodstraf wordt toegestaan;
- mag de kleine criminaliteit door justitie niet categorisch van vervolging worden uitgesloten;
- is een duidelijk en beslist optreden van de regering tegen wetsovertreding op grote schaal met politieke doeleinden (burgerlijke ongehoorzaamheid) vereist;
- vraagt de bestrijding van terrorisme en handel in verdovende middelen om een verdergaande internationale aanpak;
- past tegenover rellen en ongeregeldheden een krachtdadig optreden.

Politie

De eerste zorg van de politie moet zijn de handhaving van de openbare orde en de rechtsorde. Het is geen dankbare taak niet zelden met te weinig middelen en mogelijkheden als stootkussen te moeten fungeren tussen de overheid en de bevolking. Als dan ook nog eens blijkt dat de verantwoordelijke (hogere) instanties de politieman in de kou laten staan kan het niet verbazen dat het moreel van de agent in de straat te wensen over gaat laten. Eensgezind optreden van alle verantwoordelijke instanties vergroot de overtuigingskracht van het overheidsoptreden. Het toenemend gevoel van onveiligheid bewijst dat er nog veel te doen is. Te voorkomen en te genezen. Trouwens, ook de burgerij moet haar verantwoordelijkheid beseffen. Die pet past iedereen.

Daarom:

- is een goed bemand en modern toegerust politie-apparaat een eerste vereiste;
- is in het belang van de doeltreffendheid van het optreden verdergaande samenwerking tussen Rijkspolitie en gemeentepolitie hoog nodig, waarmee overigens niet gezegd wil zijn dat het hele huidige bestel moet worden omgegooid;
- moeten bestuur en justitie zich achter de politie opstellen als deze zich houdt aan de instrukties;
- dient er bij voorkeur een landelijke, uniforme regeling van klachten over onbehoorlijk politie-optreden te komen;
- zal de politie - daar waar nodig - moeten worden aangespoord zichzelf te houden aan de eigen gedragsregels;
- is regelmatige surveillance noodzakelijk zodat de burgers kunnen zien dat de politie paraat is;
- moet de burgerij worden opgeroepen zelf voorzorgsmaatregelen te nemen en haar verantwoordelijkheid tegenover de mede-burgers te beseffen;

- moet het optreden van particuliere bewakingsdiensten aan strenge regels worden gebonden opdat de rechtsstaat niet ondermijnd worde door eigenrichting.

Rechtspraak

Mensen die menen dat hun onrecht is aangedaan moeten hun recht kunnen blijven halen. Een onafhankelijke rechter is daartoe even onmisbaar als een vlotte rechtsgang.

Daarom:

- moet versnelling in de afhandeling van bezwaar- en beroepschriften bevorderd worden;
- zullen de procedurevoorschriften vereenvoudigd moeten worden;
- mag, om onnodig procederen te voorkomen, van de rechtzoekers een redelijke bijdrage in de kosten van een geding moeten worden verlangd.

Gevangeniswezen

Alle optimistische verwachtingen ten spijt kunnen de gevangenissen nog altijd niet gesloopt worden. Integendeel! Uitbreiding is - helaas - bittere noodzaak. Tot op heden is er, qua uitwerking op de veroordeelde, geen betere oplossing voorhanden. Om veroordeelden weer op het rechte pad te brengen is een juiste begeleiding en Bijbels verantwoorde geestelijke verzorging onmisbaar. Tegen de achtergrond van een stijgend aantal veroordelingen zit er daarom weinig anders op dan de beschikbare kapaciteit te verruimen. Want als steeds meer mensen steeds langer moeten wachten om de hen opgelegde straf te ondergaan is er iets fundamenteel mis.

Daarom:

- moet de tenuitvoerlegging van rechtsgeldig tot stand gekomen beslissingen van de rechter gegarandeerd zijn;
- moet de overheid met alternatieven voor gevangenisstraf terughoudendheid betrachten;
- kunnen korte gevangenisstraffen niet gemist worden;
- zal in gevangenissen en huizen van bewaring voor voldoende ruimte en bewaking moeten worden zorg gedragen;
- moeten achterstanden bij de tenuitvoerlegging van vonnissen worden vermeden;
- verdient beveiliging tegen ontsnapping van gevangenen hoge prioriteit;
- dienen de kosten van geestelijke verzorging naar Schrift en belijdenis ten laste te komen van de overheid, zonder dat daarbij inbreuk wordt gemaakt op de exklusieve verantwoordelijkheid van kerken voor de inhoud van de eredienst en het pastoraat.

BINNENLAND

Parlementaire democratie

In Nederland is de demokratie in de vorm gegoten van een konstitutionele monarchie met parlementair stelsel. Zonder deze staatsvorm te verheerlijken mag vastgesteld worden dat zij onder de huidige omstandigheden het best werkbare middel is om recht en gerechtigheid te kunnen doen wedervaren. Zij zou veel aan waarde winnen indien in de (Grond) wet de afhankelijkheid beleden zou worden van God de Almachtige. Een dergelijke belijdenis past uitstekend in de door de Reformatie gestempelde wording en groei van het Nederlandse staatsbestel.

Daarom:

- dient in het openbaar bestuur het ambtsgebed gehandhaafd, en waar het ontbreekt weer ingevoerd te worden;
- hebben leden van het Koninklijk Huis recht op eerbied en mag majesteitsschennis niet worden getolereerd;
- dient de regering krachtig stelling te nemen tegen alle gezagsondermijnende aktiviteiten;
- moeten staatsrechtelijke vernieuwingen die tenderen in de richting van een absolute heerschappij van de meerderheid (b.v. gekozen minister-president, Kommissaris der Koningin en burgemeester, referendum) worden afgewezen;
- moet geen afbreuk worden gedaan aan het in de Nederlandse staatkundige en maatschappelijke verhoudingen gewortelde principe van de evenredige vertegenwoordiging.

Binnenlands Bestuur

De bestuurlijke indeling van ons land is grotendeels historisch bepaald.
Gemeenten, provincies en andere bestuurslichamen vervullen ieder op hun eigen terrein en plaats wezenlijke taken. De praktijk heeft geleerd dat bij het oplossen van eventuele knelpunten het best aangesloten kan worden op het historisch gegroeide. Diezelfde praktijk leert dat in een maatschappij waarin alles steeds massaler wordt kleine(re) eenheden de voorkeur hebben boven grootschalige oplossingen. Hoe dan ook is een gezonde financiële basis die mogelijk minder afhankelijk is van de goedgeefsheid van het Rijk, voorwaarde voor een goed en doelmatig bestuur. Zonder de beschikbaarstelling van instrumenten en middelen kunnen ook de lagere overheden niets beginnen.

Daarom:

- dienen grootschalige herindelingen in het algemeen te worden afgewezen, wat onverlet laat dat in sommige gevallen grenswijzigingen noodzakelijk kunnen zijn;
- zal onderzocht moeten worden of het aantal gemeenschappelijke regelingen verminderd kan worden;
- moet de Rijksoverheid ernst maken met het afstoten van taken en bevoegdheden naar provincies, gemeenten en waterschappen (decentralisatie);
- dient ervoor gezorgd te worden dat de provincies, die immers te maken zullen krijgen met taakuitbreiding, een voldoende draagvlak hebben om opgewassen te zijn tegen deze taakuitbreiding;
- dient bij het oplossen van de regioproblematiek het aksent gelegd te worden op de gemeenten;
- zal zoveel als mogelijk is de leefbaarheid van de kleine kernen in stand moeten worden gehouden;
- moet het terugdringen van het aantal noodlijdende gemeenten (artikel 12-gemeenten) voorrang hebben;
- is het wenselijk te bezien of het afstoten van overheidstaken naar de partikuliere sektor (privatisering) verantwoord is.

Openbaarheid en deregulering

Overdaad schaadt. Hoe meer regels en bepalingen, des te ondoorzichtiger het beleid. Als zelfs de bestuurders het zicht zijn kwijtgeraakt, hoe zouden de burgers dan het bos door alle bomen kunnen zien? Openheid kan verhelderend werken in een komplexe maatschappij waarin voortdurend beslissingen worden genomen die het doen en laten van de burgers direkt of indirekt beïnvloeden.

Daarom:

- moet soberheid en terughoudendheid worden betracht bij het tot standbrengen van nieuwe wetgeving;
- zal daar waar maar enigszins mogelijk afschaffing en vereenvoudiging van

bestaande wetgeving moeten plaatshebben (koördinatie van vergunningenprocedures, vereenvoudiging kantongerechtprocedures ten behoeve van de konsument);
- kan het van belang zijn al in een vroegtijdig stadium openbaarheid van bestuur te bevorderen, waarmee zowel de bestuurder als de bestuurde gediend kunnen zijn.

Privacy

Technologie en elektronika rukken op, tot in de huiskamers toe. In de hele samenleving zijn de sporen van het voortgaande automatiseringsproces merk- en zichtbaar. Massa's gegevens komen binnen handbereik. Niemand kan de gevolgen van verkeerd en onbevoegd gebruik overzien.

Daarom:

- moet een wettelijke uitwerking van het grondwettelijk recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer snel tot stand gebracht worden;
- moet de wetgeving zodanig worden aangepast dat onbevoegden die „inbreken" in computerbestanden van anderen daarvoor kunnen worden gestraft.

Kansspelen

Het leven is geen speling van het lot, maar ligt in Gods hand. Kansspelen spotten met deze gedachte en roepen ongezonde begeerten op. Ze zijn God-onterend en mens-onwaardig.

Daarom:

- dient gokken te worden tegengegaan, zeker waar sprake is van geldinzet (golden ten, super-trio, kienspelen, enz.);
- moet een eind worden gemaakt aan de Staatsloterij;
- zullen bestaande casino's gesloten dienen te worden en moet uitbreiding van het huidige aantal dus zeker worden afgewezen.

MINDERHEDEN

Aanpassing en integratie

Door nood gedreven, maar ook als gevolg van een welbewuste politiek, kwamen vreemdelingen van ver af en dicht bij binnen de Nederlandse poorten. Van de Nederlanders vroeg dit hulpvaardigheid, van de nieuwkomers bereidheid tot aanpassing aan een vreemde omgeving. Helaas bleken noch het een noch het ander altijd en overal in voldoende mate aanwezig waardoor spanningen ontstonden die het samen-leven tot op heden onder druk zetten. Uitgaande van de Bijbelse opdracht en trouw aan de historie van ons land heeft de Nederlandse overheid volledig recht te doen aan allen die zich rechtmatig in ons land vestigden. Waar mogelijk kan dat met behoud van alle verscheidenheid, waar nodig moet dat met aanpassing aan de Nederlandse situatie. Dat is in ieders belang.

Daarom:

- zal alle racisme bestreden moeten worden;
- dient de regering te onderscheiden tussen achterstand en achterstelling, waarbij achterstelling moet worden bestreden en achterstand moet worden weggewerkt als de betrokkenen dat willen;

- moet door onderzoek objektivering van het beleid bevorderd worden;
- moet prioriteit worden gegeven aan voorlichting en scholing (taal!) om onwetendheid op te heffen;
- hoeft het christelijk onderwijs niet uit te gaan van de gelijkwaardigheid van kulturen (vrijheid van onderwijs), hetgeen de gelijkwaardigheid van mensen onverlet laat;
- gaat het minderhedenbeleid uit van integratie, wat impliceert dat verzelfstandiging op basis van de eigen kultuur wordt afgewezen;
- dient de Nederlandse regering onder de minderheden geen bevolkingspolitiek en geen individualiseringspolitiek te voeren;
- wordt, met het oog op het welzijn van de minderheden, beleid gesteund gericht is op kennisvermeerdering omtrent hun opvattingen en gewoonten.

Toelating en terugkeer

Het toelaten van vreemdelingen is, hoe pijnlijk ook, gebonden aan grenzen. Veel ellende kan worden voorkomen door een konsekwent toegepast beleid waardoor valse hoop wordt vermeden. Deze lijn mag evenwel niet ten koste gaan van de menselijke maat in schrijnende gevallen. Dat geldt zowel voor toelating als terugkeer.

Daarom:

- moet het toelatingsbeleid een restriktief karakter dragen;
- zal het asielbeleid ten aanzien van vluchtelingen die om hun geloof vervolgd worden dan wel gevaar lopen voor lijf en leden royaal moeten zijn;
- moeten de procedures inzake toelating versneld worden;
- mag remigratie bevorderd worden, mits de voorwaarden van vrijwilligheid en betrouwbare voorlichting in acht worden genomen.

Zuid-Molukkers en Papoea's

De achtergrond van het verblijf van tienduizenden Molukkers en Papoea's in ons land is diep tragisch. Tegenover hen en hun nageslacht heeft Nederland een ereschuld in te lossen. Al te lang is daarmee gewacht.

Daarom:

- kunnen de Zuid-Molukkers en Papoea's niet op één lijn gesteld worden met andere minderheidsgroepen;
- hebben de Molukkers recht op een eigen inspraakorgaan.

II. Recht doen aan bewezen trouw

REALITEIT

Veel, zo niet alles, is in beweging. Niet in het minst op die terreinen van het leven waar mensen trachten andere mensen vooruit te helpen. De na de oorlog opgebouwde welvaartsstaat is veranderd in een verzorgingsstaat met overheidsbemoeienis van de wieg tot aan het graf. Verantwoordelijkheden verschuiven of worden uitgehold. Naastenliefde is verstard in wetten waarin rechten en bevoegdheden nauwkeurig zijn vastgelegd.
Zo wordt hulp aan de naaste van haar hart beroofd. In de kille samenleving die verrees voelen mensen zich niet meer thuis.
Het nieuwe nam de plaats in van het oude. Klein moest wel opgaan in groot om niet nog meer in de verdrukking te komen. Met als gevolg dat vertrouwde verbanden verdwenen. Mensen raakten hun houvast kwijt en zochten hun heil in schijn-oplossingen, in het eigen ik.
Verhoudingen groeien scheef waar iedereen bij is. Aan de horizon tekent zich steeds duidelijker ontgroening en vergrijzing af. Regeren heet vooruit zien. Welke regering overziet de gevolgen van dit proces ?
De filosofen van het meer en beter leken het bij het rechte eind te hebben. Meer mensen vroegen om meer aandacht. Hoe meer hoe beter gaat echter al lang niet meer op. Kijk maar naar het onderwijs. Op scholen waar de leerlingen elkaar verdringen vallen velen tussen wal en schip. Kijk maar naar de bejaardenzorg. Hulp voor ouden van dagen moet van steeds verder komen. Kijk maar naar de rekreatie. Gezonde ontspanning ontaardt in een ware vermaakindustrie.
Dit alles is nog niet het ergst. Veel funester is de ontrouw aan Gods rechtmatige rechten en de onwil te doen overeenkomstig Zijn goede geboden. Juist daar waar de Bijbel zoveel te zeggen heeft is die Bijbel dichtgeslagen, of, nog erger, weggehaald. En als de Bijbel nog openligt dreigen gevaren het handelen naar dit Woord praktisch onmogelijk te maken.
Dat is meer dan zonde. Want jongeren en ouderen wordt zo het uitzicht onthouden op Gods bewezen trouw. Jong en oud lijden hieronder.

PERSPEKTIEF

Ieder mens heeft z'n eigen verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid tegenover God, verantwoordelijkheid tegenover de naaste en verantwoordelijkheid tegenover zichzelf. Om de verantwoordelijkheden in hun juiste verhouding te leren verstaan moeten mensen luisteren naar wat God ons in Zijn Woord zegt. Want goede inzettingen kunnen slechts gegrond zijn op trouw aan normen die de eeuwen door hun waarde hebben bewezen. Van jong tot oud kunnen mensen er hun voordeel mee doen.
Dat begint al op school. Een school met een open Bijbel geeft meer mee dan kennis alleen. Zulk onderwijs doet beseffen dat de verworven kennis strekt tot eer van God en dienst aan de naaste. Zulk onderwijs biedt de jeugd perspektief en geeft zin aan de toekomst. Een blijde boodschap in een sombere wereld.
Welke overheid zal dit in de wind willen slaan ? Wil de Nederlandse overheid recht doen aan haar verantwoordelijkheid, dan zal ze de jeugd op laten groeien bij het licht

van Gods Woord, want Zijn Woord is een lamp voor ieders voet en een licht op ieders pad (Ps. 119 : 105).
De overheid is niet de eerst aangewezene om met veel kunst en vliegwerk kultuur te bevorderen. Veel meer ligt het op haar weg ontsporingen te voorkomen dan wel tegen te gaan. Rentmeester-zijn wil in dit verband oproepen tot verantwoord gedrag. Loslaten van het waarde-volle leidt onherroepelijk tot waarde-loosheid. Het is geen kunst allerlei zondigheid onder velerlei voorwendsel vrij spel te geven. Wat kultuur heet moet de toets der kritiek, gebaseerd op Gods Woord, kunnen doorstaan. Zo alleen kunnen kunstbeoefenaars kreatief, dat wil zeggen : opbouwend, bezig zijn.
Nergens mogen mensen hun verantwoordelijkheid ontlopen. Die opdracht krijgt extra gewicht en dimensie als we beseffen hoevelen op anderen zijn aangewezen. Gods Woord neemt allen serieus die door anderen niet voor vol worden aangezien. Barmhartigheid biedt daarom de helpende hand aan mede-mensen. Om zorg en hulp weer hart te geven. Jong en oud kunnen hiermee uit de voeten.

ONDERWIJS

School met de Bijbel

Goed en deugdelijk onderwijs is een zaak van de overheid. Nog meer dan dat moet het de overheid na aan het hart liggen dat alle onderwijs wordt gebaseerd op de Bijbel en de reformatorische belijdenisgeschriften. Nu dit - helaas - wordt nagelaten moet er in ieder geval alle vrijheid zijn voor bijzonder onderwijs. Bij gebrek aan een overheid met de Bijbel moet pal gestaan worden voor een school met de Bijbel.
Dit principe ligt vast verankerd in de Nederlandse Grondwet. Geen enkele wettelijke eis mag die vrijheid van stichting, richting en inrichting inperken. Gebeurt dit wel, dan betekent dat een ernstige aantasting van de keuzevrijheid van de ouders, en daarmee van de verantwoordelijkheid van de ouders voor de opvoeding van hun kinderen. In het bijzonder onderwijs is er naast onder andere het protestants-christelijke onderwijs ook de richting van het reformatorisch onderwijs, welke ons na aan het hart ligt.

Daarom :

- dient de regering er alles aan gelegen te zijn dat het protestants-christelijk en het reformatorisch onderwijs hun eigen inhoud en identiteit kunnen bewaren ;
- moeten scholen op levensbeschouwelijke grondslag niet alleen respektering, maar ook onderschrijving van deze grondslag kunnen vergen ;
- dient het bijzonder onderwijs, als het aan de wettelijk vereiste voorschriften en getalskriteria voldoet, zonder aarzelen in de gelegenheid te worden gesteld om scholen op te richten en in stand te houden ;
- moeten de stichtingsnormen zo laag mogelijk gehouden worden zodat er voldoende spreiding over het land kan zijn ;
- mogen uiteraard geen eisen worden gesteld die wezensvreemd zijn aan het karakter van onderwijs (bijvoorbeeld via interkultureel onderwijs en onderwijsemancipatie) ;
- moet de keus van ouders voor een school metterdaad mogelijk zijn en

zo nodig financieel via een vervoerskostenregeling worden ondersteund;
- mag het eventueel funktioneren van een ouderkommissie of medezeggenschapsraad het schoolbestuur niet van z'n plaats dringen;
- kan de slechts matig funktionerende Wet op de medezeggenschap in het onderwijs worden heroverwogen en beter worden ingetrokken;
- mag godsdienstonderwijs nooit opgaan in het vak geestelijke stromingen of maatschappijleer;
- mag de overheid in het stellen van deugdelijkheidseisen nooit zover gaan dat ze zich inhoudelijk gaat bemoeien met het onderwijs.

Basisonderwijs

Jong en zeer jong zitten nu onder één dak. Eindelijk heeft het basisonderwijs zijn beslag gekregen. De praktijk zal leren of de verwachting niet te hooggestemd waren. Het evenwicht tussen spel en leren vraagt grote behoedzaamheid, mede omdat het peil van de basisschool gewaarborgd moet blijven. Waarbij zich dan ook nog eens de noodzaak presenteert zuiniger aan te doen. Een persoonlijk gerichte benadering doet het meest recht aan leerlingen die nu eenmaal verscheidene talenten, mogelijkheden en moeilijkheden hebben. In het grote geheel mogen groepen kinderen die extra's behoeven niet over het hoofd worden gezien. Ondersteunende diensten kunnen waardevol zijn om het onderwijs in al zijn geledingen in goede banen te leiden.

Daarom:

- dient het onderwijs aan geestelijk en lichamelijk gehandicapte kinderen een bijzondere zorg te zijn voor de regering die dit speciaal onderwijs waar mogelijk met basisonderwijs moet zien te vervlechten;
- moet geprobeerd worden kinderen met een achterstandsituatie er zo snel mogelijk weer bovenop te krijgen;
- zullen schipperskinderen zonder noemenswaardige lasten in staat moeten worden gesteld naar school (goede internaten) te gaan;
- moeten levensbeschouwelijke schoolbegeleidingsdiensten volwaardig kunnen werken;
- mogen de „randdiensten" in het onderwijs (leerplanontwikkeling en toetsontwikkeling) niet te zeer worden verzelfstandigd;
- verdienen kwaliteitsbewaking resp. kwaliteitsbevordering extra aandacht door middel van evaluatie en onderzoek;
- moeten kleinere scholen in dunbevolkte gebieden, met name op het platteland, extra faciliteiten krijgen zodat ze hun onmisbare funktie kunnen blijven vervullen (cq. aangepaste opheffingsnormen);
- moet worden gewaakt tegen de vergaande versnippering van de betrekkingen in het onderwijs.

Voortgezet onderwijs

Een goede opleiding is een waardevol bezit voor iedereen. Op ouders en kinderen rust een eigen verantwoordelijkheid die ze niet mogen veronachtzamen noch verzuimen. Leerkrachten staan voor de opgave ervoor te zorgen dat de geschonken talenten tot ontwikkeling kunnen komen. Zij kunnen dit alleen als de opzet van het onderwijs de verscheidenheid in aard en aanleg van de leerlingen weerspiegeld. Eenvormigheid is een stain-de-weg. Het „vroege" kind moet niet worden afgeremd, het „late" kind niet worden opgejaagd.
Om vakmanschap meesterschap te doen zijn moeten theorie en praktijk hand in hand gaan. Want als beiden de aansluiting op elkaar missen, werkt dat nadelig naar twee kanten. Het onderwijs moet bij de tijd blijven. Verbeteringen van binnenuit verdienen dan ook verre de voorkeur boven organisatorische vernieuwingen alleen. Vrijheid van onderwijs enerzijds en toezicht op de deugdelijkheid door de overheid anderzijds, verdragen zich prima

met een gewaarmerkte vergroting van de eigen beleidsruimte voor het te versterken management van de scholen.

Daarom:

- behoort de discussie over het voortgezet basisonderwijs (middenschool) uit te komen bij de keuzemogelijkheid voor kategoriale of geïntegreerde scholen, zo aan die laatste na zorgvuldige afweging al blijvende behoefte zou bestaan;
- zullen die experimenten gesteund moeten worden die de keuze van vakkenpakketten minder belemmerend voor toekomstige keuzemogelijkheden doen zijn;
- gaat de voorkeur niet uit naar al te grote scholengemeenschappen waar sfeer en werkklimaat lijden onder de massaliteit;
- is in het beroepsonderwijs, naast voldoende algemene ontwikkeling, een goede vakopleiding een eerste vereiste om aansluiting te bewerkstelligen bij een toekomstige werkkring;
- moet de mogelijkheid om stages te lopen worden uitgebreid;
- zijn proeven met nieuwe onderwijsgebieden (informatica) en schooltypen (kmbo) waardevol, opdat het onderwijs bij blijft;
- zullen bij alle experimenten levensbeschouwelijke aspecten, kwalitatief en kwantitatief, ten volle moeten worden meegenomen;
- is speciale inzet voor „randgroepjongeren" gewenst;
- moet de leerplicht niet worden verlengd, maar dient veeleer op de naleving ervan (schoolverzuim) te worden toegezien;
- dient het leerrecht meer nadruk te krijgen;
- moeten de vormingscentra voor (werkende) jongeren van 16 tot 19 jaar hun zelfstandige plaats behouden en het karakter hebben van instituten met ruime mogelijkheden voor praktische vorming;
- dienen ouderen meer mogelijkheden voor herkansing („tweede kansonderwijs") te krijgen;
- moet bij teruglopende leerlingaantallen een daarbij onontkoombare herschikking in het voortgezet onderwijs niet zo ver gaan dat hele regio's van nu nog goed functionerende kleine scholen beroofd worden (hefvo-norm laag);
- moet bij herschikkingen en fusies worden uitgegaan van deugdelijke sociale plannen.

Hoger en Wetenschappelijk Onderwijs

Studeren kost geld. Uit de schatkist vloeien, afgezien van het departement van financiën, de meeste guldens naar Onderwijs en Wetenschappen. Wanneer van iedereen gevraagd wordt op de kleintjes te letten is het redelijk ook een bijdrage, uiteraard naar draagkracht, te verlangen van diegenen die gebruik maken van de veelal dure onderwijsvoorzieningen. Indirekt kan, met een duidelijke afbakening van de studieduur (fasering) al het nodige bereikt worden. Het pijnlijkst zijn de studentenstops. Zolang de situatie op de arbeidsmarkt niet verbetert, en zolang sprake is van meer vraag dan beschikbare ruimte en capaciteit toelaten, zit er weinig anders op dan deze noodoplossing te blijven hanteren. Wat voor beslissingen er ook genomen worden, de in Nederland gegeven wetenschappelijke opleidingen mogen in geen geval kwalitatief achterop komen bij het buitenland.

Daarom:

- mag de fasenstruktuur geen beletsel vormen voor een volwaardige wetenschappelijke opleiding;
- is een evaluatie van de fasenstruktuur op korte termijn gewenst;
- zal aan de hand van een zo rechtvaardig mogelijk systeem („gewogen selectie", waarbij eerdere prestaties een rol spelen) tot plaatsing van studenten moeten worden overgegaan;

- moeten beheer en bestuur van universiteiten en hogescholen slagvaardig en waardig zijn;
- kan om de degelijkheid van de opleiding te waarborgen, bij- en herscholing noodzakelijk zijn;
- moet in een stelsel van studiefinanciering rekening worden gehouden met de draagkracht van de ouders en de al dan niet aanwezige noodzaak buitenshuis te gaan wonen;
- moet extra aandacht worden besteed aan onderzoek en afstemming tussen de onderzoeksinstituten;
- moet onderzocht worden of een verzelfstandigde informatica-opleiding gewenst is;
- moet in de taakverdeling en concentratie in het wetenschappelijk onderwijs zowel als in de schaalvergroting, de taakverdeling en concentratie in het hoger beroepsonderwijs zorgvuldig rekening worden gehouden met levensbeschouwelijke achtergronden van instituten en instellingen en de belangen van studenten en docenten.

KULTUUR

Zorg voor het kultureel erfgoed

Verwaarlozing van kultuur-historische schatten leidt letterlijk en figuurlijk tot onherstelbare schade. Het verleden komt niet meer terug. Daarom moeten kerken, gebouwen en andere monumenten die gestalte geven aan dat verleden met veel zorgen worden omgeven. Het gebouwde bewaren voor het te laat is.

Daarom:

- moet snel gewerkt worden aan de instandhouding van het restauratieambacht;
- verdient de restauratie van kerken speciale aandacht;
- moet op planmatige wijze in toenemende mate ook zorg worden besteed aan de jongere bouwkunst;
- mogen streekgebonden en karakteristieke elementen in een bepaald gebied (klederdrachten bijvoorbeeld) niet worden verwaarloosd;
- mag de regering in Den Haag de Friese taal en kultuur niet achteloos behandelen;
- dienen voldoende gespreid over het land musea in stand te worden gehouden met openingstijden die vallen op maandag tot en met zaterdag.

Gesproken en geschreven woord

Als de massa de media gaat beheersen zinkt het peil van het gebodene tot een onaanvaardbaar laag niveau. Alleen daar waar men zich richt op de Heilige Schrift stijgt het gesproken of geschreven woord uit boven het gemiddelde. Daarom is Gods Woord de enig betrouwbare leidraad voor de overheid in haar beoordeling van wat toelaatbaar is en wat niet.

Daarom:

- moet de regering maatregelen nemen tegen publicaties en uitzendingen die godslasterlijk, zedenkwetsend of gezagsondermijnend zijn;
- heeft de regering erop toe te zien dat er geen boeken of andere informatiedragers met godslasterlijke, zedenkwetsende of gezagsondermijnende inhoud worden uitgeleend via de openbare bibliotheken;
- is het een belangrijke taak van de overheid misleidende en agressieve reklame tegen te gaan en in ieder geval de tot weinig soberheid oproepende STER-reklame af te schaffen;
- zal het beleid ten aanzien van nieuwe

media alle vormen van kommercialisering weerstand moeten bieden;
- is, naast een verscherpte filmkeuring, eenzelfde keuring nodig van videobanden die nu nog ongekontroleerd de huiskamers worden binnengehaald;
- moeten de bestaansmogelijkheden van de „schrijvende pers" niet worden beknot door de uitbouw van belangen van de „sprekende pers";
- mag de overheid geen (kulturele) prijzen uitreiken aan mensen die in hun werken uiting geven aan het onteren van God en het kwetsen van de naaste.

Ontspanning en rekreatie

Nu meer tijd vrijkomt voor vrijetijdsbesteding geldt meer dan ooit de waarschuwing dat ledigheid des duivels oorkussen is. Die waarschuwing roept op tot zinvolle en verantwoorde ontspanning, genormeerd aan Gods Woord. Normloos gedrag, zinloos en onverantwoord, is zondig. Tegen deze achtergrond zijn sommige takken van sport en vormen van rekreatie meer dan ongezond. Beoefening daarvan is in de meest letterlijke zin zonde van de tijd.

Daarom:

- behoort de overheid, ook bij sport en rekreatie, zondagsontheiliging tegen te gaan en zondagsrust te bevorderen;
- moet aan de subsidiëring van het profvoetbal op staande voet een eind worden gemaakt;
- dient de overheid op te treden tegen alle vormen van ongeklede rekreatie dan wel aanstootgevend rekreatief gedrag;
- moet tegen massale vermaaksindustrie en sportverdwazing gewaakt worden en verleent de regering dan ook op geen enkele wijze haar medewerking aan het organiseren van de Olympische Spelen.

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING

Zorg en hulp

Zorg voor de ander is allereerst een zaak van het hart. Hoe dichter mensen bij elkaar staan, des te zorgvuldiger kan de hulpverlening zijn. „Zorg op maat" begint met zelfhulp. In de zorg-sector gaat de voorkeur dan ook uit naar het particulier initiatief: kerkelijke en andere instellingen. Niet alleen financieel is deze opzet aantrekkelijker, deze aanpak biedt ook een goed tegenwicht tegen voortschrijdende verambtelijking en professionalisering. Waar het particulier initiatief desondanks tekort schiet moet de overheid bijspringen zodat toch voor iedereen een behoorlijk bestaan is weggelegd.

Daarom:

- dient het vrijwilligerswerk voorrang te krijgen;
- moet de kerk van de overheid alle ruimte krijgen haar opdracht op het terrein van het maatschappelijk werk te kunnen vervullen;
- dient voorkomen te worden dat landelijk welzijnswerk op levensbeschouwelijke grondslag (o.a. jeugd- en bejaardenwerk) als gevolg van de afstoting van rijkstaken naar de provincies en gemeenten tussen wal en schip valt;
- zal in het jeugd- en jongerenwerk voorrang moeten worden gegeven aan de levensbeschouwing die zich

wil richten naar de Bijbel;
- moet de gezinszorg op een zo goed mogelijk peil worden gebracht en gehouden, waarbij voortdurend een beroep gedaan moet kunnen worden op hulpverleners;
- zal pas overgegaan mogen worden tot inkrimping van intramurale (bijv. ziekenhuizen of verpleeginrichtingen) en residentiële (bijv. gedwongen verblijf in jeugdinternaten) voorzieningen, als de extramurale (bijv. kruiswerk en gezinszorg) en ambulante (bijv. dagverblijven) hulpverlening zijn uitgebreid;
- zal moeten worden getracht alternatieve crisisopvang- en hulpverleningsvormen aan te doen sluiten bij al bestaande structuren, zonder hun bijzondere functie (lage drempels) geweld aan te doen;
- dienen opvang- en hulporganisaties die wettige verhoudingen niet wensen te respecteren te worden afgewezen.

Gehandicapten

Het zou een schande zijn wanneer mensen die te kampen hebben met een handicap buiten de samenleving gesloten zouden worden. Zij hebben recht op een volledig gelijkwaardige plaats temidden van anderen.

Daarom:

- zal de bereikbaarheid van voorzieningen zoveel als mogelijk moeten worden bevorderd;
- moet bij de aanschaf van nieuw materieel voor het openbaar vervoer rekening worden gehouden met de toegankelijkheid voor gehandicapten;
- verdienen gehandicapten een maximale kans op een zo weinig mogelijk zich onderscheidende plaats op de arbeidsmarkt;
- zullen de verzorging en begeleiding zich zo dicht mogelijk bij de gewone thuissituatie hebben te voltrekken.

Ouderen

Mensen die al op leeftijd gekomen zijn hebben een zinvolle plaats in een wereld die steeds sneller lijkt te gaan. Zij verdienen dan ook een volwaardige plaats daar waar ze dat zelf verkiezen.

Daarom:

- moeten ouderen, zo zij dat wensen, zo lang mogelijk op zichzelf kunnen blijven wonen;
- moeten mensen terug kunnen vallen op klaarstaande voorzieningen in hun direkte woonomgeving (alarmeringssystemen, wijkfunktie van het bejaardencentrum, e.d.);
- zullen de rechten van besturen van de bejaardencentra en andere tehuizen ten volle gehandhaafd moeten blijven.

III. Kiezen voor leven en werken in trouw

REALITEIT

Waar 14 miljoen mensen even zovele wensen hebben heeft elk wat wils afgedaan. De keuzen zijn beperkt. Naarmate meer mensen minder wensen ingewilligd zien neemt de ontevredenheid, en als gevolg daarvan de onvrede toe.
Huurders en verhuurders, bouwers en beschermers, bestuurders en bestuurden, allemaal liggen ze bij tijd en wijle met elkaar overhoop. En zij die geroepen zijn te bemiddelen en te verzoenen moeten het laten afweten omdat er geen geld is en goede raad duur.
Ondanks dat is er veel dat tot dankbaarheid moet stemmen. Vergeleken met andere landen mocht er in het na-oorlogse Nederland veel tot stand worden gebracht waardoor wonen en werken hier tot op zekere hoogte aangenaam zijn. Bij alle moeilijkheden hebben de burgers van dit land talrijke mogelijkheden.
Helaas zijn die mogelijkheden niet benut in overeenstemming met Bijbelse normen en waarden. Niet zelden zijn de door God gegeven talenten misbruikt om daarmee dwars in te gaan tegen Zijn bedoeling met de mens als kroon der schepping. Onschriftuurlijke verhoudingen worden in stand gehouden dan wel in het leven geroepen. Door de overheid getolereerd en gestimuleerd.
Enkele voorbeelden. Zogenaamde alternatieve samenlevingsvormen braken zich ruim baan, en in plaats van gehoor te geven aan de opdracht het kwade te weerstaan schiep de overheid er zelf de ruimte voor. Flora en fauna werden slachtoffer van de menselijke zucht naar meer en beter. Grond, lucht en water moesten het eveneens ontgelden.
De waan-wijsheid van de mens kent geen grenzen meer, juist nu de hoogmoedige mens denkt de maakbaarheid van het leven binnen handbereik te hebben. Met name in de gezondheidszorg is de zegen verkeerd in een vloek omdat het leven is losgerukt uit de handen van de Formeerder van dat leven. Het niet meer willen luisteren naar de woorden van de levende God maakt de ontluistering kompleet. Ook de meest moderne zieken-, verzorgings- en bejaardenhuizen kunnen dit niet verbloemen.

PERSPEKTIEF

Dag in dag uit moet de regering keuzen doen, want vadertje staat kun nu eenmaal geen allemansvriend zijn. Het is kiezen of delen. Soms is de keuze vrij eenvoudig, bijvoorbeeld als het gaat over vragen van leven of dood. Daar geldt: wie niet voor is, is tegen. Dan weer is de keuze minder gemakkelijk: moet deze weg zus worden aangelegd of zo. Dat vergt wikken en wegen. Hoe dan ook, de keuze moet zorgvuldig geschieden om verantwoord te zijn. Recht doen wil zeggen trouw handelen overeenkomstig de maatstaf van Gods Woord. Opdat later niet gezegd zal worden: gewogen en te licht bevonden.
Een overheid die recht wil doen zal kiezen voor het leven in al haar vormen en stadia, trouw aan het gebod: Gij zult niet doodslaan. Abortus en euthanasie zijn mitsdien uit den boze, haaks staand op de heilige oorsprong van het leven. Kiezen voor het leven wil in wijder verband ook oproepen tot stellingname tegen achteloos omspringen met Gods schepping en Zijn schepselen.
Maar ook wanneer de keuze niet zo eenvoudig ligt wil Gods Woord een licht zijn op het

pad van de overheid, voerend naar gerechtigheid voor een ieder opdat niemand tekort gedaan wordt. Daarbij zal het overheidszwaard omgesmeed moeten worden tot een schild om de rechtmatige rechten te beschermen van wat zwak en weerloos is : kleine kinderen in het verkeer, ouden van dagen in bus en tram, binnenschippers die tussen wal en schip dreigen te vallen ; maar ook stervende bossen en mishandelde dieren die slachtoffer zijn geworden van menselijke heerszucht en egoïsme.
Daar houdt het niet mee op. Er blijft nog veel te wensen over. Om alle verlangens in goede banen te leiden is meer nodig dan bescherming alleen. Gerechtvaardigde wensen en noodzakelijke werken moeten worden vervuld en verricht. Als partikulieren in gebreke (moeten) blijven zit er weinig anders op dan dat de overheid zelf, met de haar ter beschikking staande instrumenten en middelen bijspringt. Want huizen moeten worden gebouwd, en gifgrond verwijderd, en ziekten bestreden, en wegen aangelegd.

GEZONDHEIDSZORG

Leven en dood

De mens is schepsel van God en komt uit dien hoofde geen zelfbeschikkingsrecht toe. Het is God die leven geeft, leven spaart en leven neemt.

Daarom :

- wordt abortus provocatus en de financiering daarvan anders dan wanneer het leven van de moeder in gevaar is (vitale indikatie) verworpen ;
- wordt euthanasie afgewezen, met dien verstande dat staken van zinloos medisch handelen (na gebleken hersendood) geen euthanasie genoemd mag worden ;
- wordt de in-vitro-fertilisatie (reageerbuisbaby-methode) zoals die thans algemeen wordt toegepast, met alle begrip voor de nood van kinderloosheid, om ethische redenen afgewezen ;
- wordt versterking bepleit van de positie van pro-life organisaties, met name die voor hulp aan ongehuwde moeders, ook in beleids- en adviesorganen ;
- moeten alle vormen van bevruchting buiten het huwelijk, waaronder draagmoederschap, donorschap enz. worden afgewezen.

Eigen verantwoordelijkheid

Schepsel-zijn betekent verantwoordelijk-zijn. Ook in de zin van verantwoord, dat is gezond gedrag ten aanzien van eigen lichaam en psyche. Dat mes snijdt trouwens aan twee kanten. Het voorkomt ongelukken en werkt kostenbesparend als het beginsel van de eigen verantwoordelijkheid mede-bepalend wordt voor de financiering van voorzieningen.

Daarom :

- moet geen steun worden verleend aan een stelselwijziging ziektekostenverzekering die de kring van verplicht verzekerden uitbreidt ;
- zal het ziekenfonds meer keuzemogelijkheden dienen te bevatten mede om tegemoet te komen aan gewetensbezwaren tegen bepaalde verstrekkingen ;
- moeten extra kosten voortkomend uit sportletsel niet op de gemeenschap worden afgewenteld ;
- worden eigen bijdragen in het algemeen positief gewaardeerd, mits ongerechtvaardigde opeenhoping wordt voorkomen, onverlet latend de noodzaak tot verlaging van de kollektieve uitgaven op dit terrein ;
- dient geen vergoeding te worden ge-

geven voor de kosten van anti-conceptiva;
- dient geen andere bevolkingspolitiek gevoerd te worden dan dat de verantwoordelijkheid voor de gezinsgrootte wordt gelaten waar deze behoort: bij de ouders;
- mag inenting niet verplicht worden gesteld;
- moet de verkoop van vuurwerk, waardoor jaarlijks slachtoffers vallen, aan banden worden gelegd;
- moet promiscuïteit als veroorzaker van de verspreiding van geslachtsziekten en van de levensgevaarlijke ziekte AIDS worden bestreden.

Mensen in de gezondheidszorg

In de gezondheidszorg staan mensen in het middelpunt, als het goed is tenminste. Mensen die hulp nodig hebben en mensen die hulp verlenen. De opgave waarvoor werkers in de gezondheidszorg staan is zwaarder en moeilijker geworden. Niet alleen nam de werklast toe, ook raken mensen in gewetensnood door mee te moeten werken aan verrichtingen die ze niet voor God kunnen verantwoorden. Het belang van een vertrouwensrelatie tussen de patiënt enerzijds en de arts of verzorger anderzijds kan niet snel overschat worden. In dit verband past uitstekend zorgverlening „dicht bij huis". Daartoe behoort dat mensen zich ook in geestelijke zin „thuis" kunnen voelen.

Daarom:

- verdient het recht van de patiënt op informatie, inspraak en bescherming van de persoonlijke levenssfeer regeling, met respekt voor de verantwoordelijkheid van medici;
- mag niet bezuinigd worden zonder oog te hebben voor de toenemende werklast;
- moeten lonen en werklast in een billijke verhouding kunnen blijven staan;
- moeten gewetensbezwaarden op alle niveau's (sollicitatie, scholing, promotie) volstrekt beschermd worden, óók ten behoeve van patiënten die om een luisterend oor vragen;
- mogen alternatieve geneeswijzen èn in de zorgverlening èn in de wetenschappelijke opleiding erkend en bevorderd worden, mits deze de toets van Gods Woord kunnen doorstaan;
- dient, ook bij regionalisatie, ruimte te blijven voor instellingen op levensbeschouwelijke basis;
- mogen artsen geen toetredingsbelemmeringen ondervinden omdat zij abortus en euthanasie afwijzen;
- moet het belang worden onderkend van hulpverlening waarbij psychiater en pastor samenwerken.

Bezuinigingen

Niet alleen het beginsel van de eigen verantwoordelijkheid, ook de toestand van 's Rijks financiën noopt tot vermindering van de kollektieve lasten. De overheid moet echter niet dweilen met de kraan open. Kosten voor gezondheidszorg houden in grote mate verband met normen en waarden. Preventie is de beste bezuiniging.

Daarom:

- moet gestreefd worden naar vermindering van psycho-sociale problematiek door het handhaven van Gods heilzame geboden op het terrein van arbeid, huwelijk en gezin;
- worden mantelzorg en zelfhulp bepleit (versterking van de eerste lijn) en wordt „atomisering" van de maatschappij tegengegaan;
- moet de overgang naar kleinschaligheid niet gedwarsboomd worden door een volumestop in de sociale werkvoorziening, aangezien plaatsingsmogelijkheden in tehuizen samenhangen met mogelijkheden voor dagbesteding;
- moeten schaarse middelen meer aangewend worden voor de financiering

van een groter aantal verpleegkundigen omdat het ongewenst is dat een deel van het budget wordt besteed aan de gevolgen van het emancipatiedrijven.

Verslaving

Meer mensen dan we misschien beseffen zijn ten prooi gevallen aan velerlei vormen van verslaving. De verwoestende werking die dit heeft op lichaam en geest van de verslaafden berokkent ook schade aan de mensen om hen heen en de samenleving als geheel. Wie zichzelf overgeeft aan wie weet welke verslaving ontloopt ten diepste zijn verantwoordelijkheid. Uitzicht uit deze menselijke en maatschappelijke nood kan dan ook slechts worden geboden als mensen weer gaan beseffen dat ze schepsel Gods zijn.

Daarom:

- kan het probleem van de drugs niet worden bestreden door legalisering van handel en gebruik, maar is het beter perspektieven te bieden voor de toekomst;
- moet gedwongen afkicken mogelijk kunnen zijn;
- wordt de toename van rookvrije ruimten bevorderd;
- moet alkoholisme bestreden worden, liefst via gedragsbeïnvloedende voorlichting, desnoods via prijsmechanismen en beperking van de verkoopruimten;
- moeten christelijke opvangcentra gesteund worden.

ZORG VOOR FLORA EN FAUNA

Milieubescherming

Door onverantwoordelijk gedrag heeft de mens Gods schepping verontreinigd. Onder het motto „opgeruimd staat netjes" zijn water, lucht en bodem maar al te vaak misbruikt als vuilstortplaats. Dat is ons duur te staan gekomen. Door schade en schande wijs geworden moet nu naarstig naar wegen en middelen gezocht worden om het milieu voor verdere smetten te bewaren. Op overheid, bedrijfsleven en bevolking rust de verantwoordelijkheid zowel te voorkomen als te genezen. Want schoon-maken en schoonhouden zijn twee dingen. Een en ander houdt in dat het kwaad bij de bron moet worden aangepakt. Dat is weliswaar makkelijker gezegd dan gedaan, maar als de hand wordt gehouden aan de reeds tot stand gekomen milieuwetten is een keer ten goede mogelijk. Een keer die van de wegwerpekonomie geleidelijk aan een reparatie-ekonomie maakt.

Daarom:

- moet bodemsanering op voortvarende wijze ter hand worden genomen, uitgaande van het belang van de volksgezondheid en op de technisch en financieel meest haalbare wijze;
- zal daar waar afval onvermijdelijk bijprodukt is naar wegen dienen te worden gezocht om het weer een zinvolle en bruikbare bestemming te geven, het zogenaamde hergebruik;
- dient het afval op een effektieve wijze, dat wil zeggen gescheiden te worden ingezameld ten behoeve van een betere verwerking;
- mag geen afval in zee worden gedumpt;
- verdient het aanbeveling door te gaan met onderzoek naar mogelijkheden voor opslag van radio-aktief afval in zoutmijnen of -koepels, of bovengronds;
- zullen opslag en verwerking van afval

deugdelijk gekontroleerd dienen te worden;
- moet de regering zich er bij de tenuitvoerlegging van de milieuwetten van vergewissen hoe de doelstelling van deze wetten zich verhoudt tot het bedrijfsbelang van de betrokken vervuilers;
- zal bij de vergunningverlening gestreefd moeten worden naar een integrale benadering, terwijl de legeskosten billijk moeten blijven;
- moet voorlichting over de noodzaak van milieubehoud duidelijker gestalte krijgen;
- zullen op nationaal en internationaal niveau stappen moeten worden gezet om de verzuring van het milieu („zure regen") aan te pakken, bijvoorbeeld door verplichte rookgasontzwaveling (elektriciteitscentrales en de grote industrie), auto's uit te rusten met een katalysator en het aantrekkelijker maken van het rijden op loodvrije benzine;
- is reorganisatie van de verschillende handhavingsapparaten op alle overheidsniveau's nodig om de koördinatie tussen instanties zo soepel mogelijk te doen verlopen.

Dierenbescherming

De rechtvaardige kent het leven van zijn dieren (Spreuken 12:10). Reeds Gods Woord leert dat de mens in zijn omgang met dieren gebonden is aan normen. Met andere woorden: mensen moeten recht doen aan de dieren aan hun hoede toevertrouwd. De afschuwelijke misstanden die zo nu en dan aan het licht treden doen eens te meer beseffen dat een wettelijke bescherming van het dier geen overbodige luxe is.

Daarom:

- zal aan wetenschappelijke instellingen en andere instituten waar met dieren wordt gewerkt gestreefd moeten worden naar vervanging van proeven met dieren;
- zullen dierproeven die niet persé noodzakelijk zijn in het kader van de volksgezondheid verboden moeten worden;
- dient er meer kontrole te komen op de naleving van voorschriften met betrekking tot de huisvesting van (pluim)vee en diertransporten;
- moeten de wettelijke mogelijkheden om op te treden tegen dierenmishandeling, waaronder het uit de auto zetten van bijvoorbeeld honden en katten, illegale handel in en het ongeoorloofd fokken van dieren, verscherpt worden;
- dienen regels over het slachten van dieren voor alles erop gericht te zijn het lijden van dieren tot een minimum te beperken;
- moet Nederland in internationaal verband ijveren voor de stopzetting van de jacht op bedreigde diersoorten (o.a. walvissen), maar ook jonge zeehonden;
- dient binnenslands harder te worden opgetreden tegen stroperij.

VOLKSHUISVESTING

Bouwen en wonen

Een eigen woning is meer dan alleen maar een dak boven het hoofd. Het is een stukje eigen verantwoordelijkheid en is, als het goed is, een thuis. Medebepalend voor de woonkwaliteit zijn woonklimaat en woonomgeving. Verpaupering, massaliteit en eenvormigheid werken net zo negatief als variatie, voorzieningen en groen positief werken. Door wet- en regelgeving kunnen overheden hun invloed ten goede aanwenden.

Daarom:

- moet de regering bevorderen dat er voldoende goede en betaalbare woningen zullen worden gebouwd;
- zal de regering bij moeten springen om het tekort aan woningen van goede kwaliteit weg te werken;
- dienen voldoende middelen beschikbaar te komen voor verbetering van woningen uit de voorraad;
- moet het eigen-woningbezit bevorderd worden;
- moet door middel van een goede woonruimteverdeling en bouwen naar behoefte zoveel mogelijk voorkomen worden dat mensen uit de dorpen naar elders moeten verhuizen;
- moet de uitbouw van de steden, als dat kan, beperkt blijven tot de aan de steden grenzende verstedelijkte gebieden;
- dient bij het bouwen op het platteland voorzichtigheid in acht genomen te worden omdat overmatige groei van kleine kernen de rust - inklusief de zondagsrust - schaadt, en daarmee de aantrekkelijkheid;
- mogen binnensteden niet verwaarloosd worden, en moet bij stadsvernieuwing gelet worden op de wensen van de bewoners en de middenstand en de doelmatige besteding van de beschikbare financiële middelen;
- wordt een gevarieerde kombinatie van kleinere en grotere winkels in iedere stadswijk nagestreefd, wat tevens inhoudt dat vestiging van supermarkten buiten de wooncentra (weidewinkels) wordt geweerd;
- moet leegstand van woningen zoveel mogelijk worden voorkomen, mede gelet op de kwaliteit van de woonomgeving;
- zal eenzijdige bouw en exploitatie door projektontwikkelaars binnen de perken gehouden moeten worden;
- dient woningspekulatie scherp veroordeeld te worden.

Huren

Huurders en eigenaars van woningen hebben belangen die deels parallel lopen, deels met elkaar strijden. Voor de overheid komt het erop aan te bemiddelen, opdat die belangen rechtvaardig en rechtmatig met elkaar in evenwicht worden gebracht. Met behulp van geld- en woningverdeelsleutels kan veel worden bijgestuurd.

Daarom:

- moet bij woningtoewijzing het uitgangspunt worden gehanteerd dat de huurder in staat moet zijn zelf de huur op te brengen;
- mag de Rijksoverheid in het geval dat de huurder nog een te groot deel van zijn inkomen aan huur moet besteden, huursubsidie toekennen;
- dient er nauwlettend op te worden toegezien dat woningen met een lage huur in de sector sociale woningbouw beschikbaar komen voor woningzoekenden met lage inkomens;
- dienen de gemeentebesturen door middel van hun toewijzingsbeleid en de centrale overheid met behulp van selectieve extra premiëring de doorstroming te bevorderen vanuit woningen met lagere huren naar die met hogere huren;
- dient door een evenwichtig huurbeleid te worden voorkomen dat een gezinshoofd met een normaal inkomen een te groot deel van zijn inkomen aan huur moet besteden;
- dienen de huurschulden en huurachterstanden te worden weggewerkt.

Woningtoewijzing

Het gezin is hoeksteen, het huwelijk fundament van de samenleving. Een overheid die Gods Dienaresse is zal zich er dan ook nimmer toe lenen Bijbelse en onbijbelse samenlevingsvormen op één lijn met elkaar te stellen. Ook niet bij de woningtoewijzing. Rijk en gemeenten

hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid.

Daarom:

- moet geen medewerking worden verleend aan het bouwen en toewijzen van woningen voor en aan naar christelijke norm ongeoorloofde samenlevingsvormen;
- moet er ruimte zijn voor een toewijzingsbeleid dat uitgaat van het kostwinnersschap;
- moet het toewijzen van grote woningen aan groepssamenwonenden worden tegengegaan;
- dient de Rijksoverheid bij het geven van richtlijnen door middel van de woonruimtebeschikking de taak en de eigen verantwoordelijkheid van de gemeentebesturen te respecteren.

VERKEER EN VERVOER

Wegverkeer

De tijd dat iedereen voor zichzelf en zijn gezin produceerde ligt achter ons. Nu produktie en consumptie vaak ver van elkaar liggen en soms snel tot elkaar gebracht moeten worden is een goed transportsysteem van essentieel belang. Over land, over water en door de lucht. Het wegen- en spoorwegnet moet aan hoge eisen van snelheid, betrouwbaarheid en vooral veiligheid voldoen. Gelet op de nog altijd jaarlijks terugkerende grote aantallen doden en gewonden in het verkeer kan niet gauw te veel gedaan worden om binnen en buiten de bebouwde kom de verkeersveiligheid te verhogen.

Daarom:

- moet in de hele onderwijssektor veel meer aandacht besteed worden aan verkeersregels en verkeersgedrag;
- zullen verkeersovertredingen strenger bestraft moeten worden, met name het rijden onder invloed van alcohol, drugs of bepaalde medicijnen, alsook het overtreden van de maximum snelheid;
- moeten diegenen die onder invloed van alcohol een dodelijk ongeval veroorzaken zeer streng worden aangepakt, waarbij te denken valt aan het vele jaren ontzeggen van de rijbevoegdheid;
- dient strenger toezicht op de kwaliteit van het gemotoriseerd verkeer gerealiseerd te worden;
- zal bevorderd moeten worden dat er meer ongelijkvloerse kruisingen worden aangelegd en is bij minder drukke spoorwegovergangen in ieder geval steeds een doeltreffende beveiliging nodig;
- moet bij de aanleg en het beheer van wegen altijd rekening worden gehouden met bejaarden, gehandicapten en kleine kinderen;
- dient het terugdringen van achterstallig onderhoud aan wegen en het opheffen van knelpunten in het wegennet hoge prioriteit te krijgen;
- moeten winkels en andere handelsobjekten goed bereikbaar zijn voor het publiek en voor de aan- en afvoer van goederen;
- mogen de parkeerkosten nergens zo hoog worden dat deze de concurrentiepositie van de middenstand nadelig beïnvloeden.

Openbaar vervoer

Naast het particulier vervoer vervult het openbaar vervoer een onmisbare funktie. Binnen steden of over grote afstanden kunnen trein, tram en bus voordelen hebben boven de auto. Het instandhouden en onderhouden van een zo volledig en

komfortabel mogelijk netwerk van voorzieningen brengt veel kosten met zich die niet alleen door de reizigers zelf kunnen worden opgebracht. Hoe moeilijk het ook is, de overheid zal ook hier met de haar ter beschikking staande middelen een uitweg moeten trachten te bieden. Aan de bedrijfsvoering stelt dit hoge eisen.

Daarom:

- moeten bij stations parkeerplaatsen en (beveiligde) fietsenstallingen worden gebouwd;
- zullen geen lijnen in stand moeten worden gehouden die een bepaald percentage van kostendekking niet kunnen bereiken;
- dient in het openbaar vervoer de zondag als de Dag des Heeren geëerbiedigd te worden;
- mag financiële ondersteuning van het goederenvervoer per rail niet nadelig zijn voor het goederenvervoer op de weg of over het water.

Binnenvaart en zeevaart

Het binnenschip is het meest milieuvriendelijke vervoermiddel voor het transport van massagoederen. Op de rivieren van Europa, maar ook op de wereldzeeën woedt een ware concurrentieslag. In het groot en in het klein leveren staten en schippers slag om de vracht. Sommige schippers hebben daarbij extra grote moeite het hoofd boven water te houden, omdat ze niet op zondag willen varen of omdat ze principiële bezwaren hebben tegen verzekering. Hulp is hier geboden.

Daarom:

- moeten partikuliere schippers tegen onredelijke tarieven van andere vervoerswijzen beschermd worden en moet hun veiligheid tegen de massale duwbaktransporten gewaarborgd worden;
- moet verladers zoveel mogelijk vervoerszekerheid geboden worden, maar dient overkapaciteit door onder andere sloopregelingen (zo mogelijk internationaal) en vergunningsverlening beteugeld te worden;
- vraagt het kwaad van het onder goedkope vlag varen (Liberia, Panama) op z'n minst om passende wedervergelding;
- moet in gezamenlijk overleg met andere scheepvaartnaties krachtig stelling worden genomen tegen konkurrentie van Oostblokstaten, zowel voor de binnenscheepvaart (Rhein-Main-Donau-kanaal) als voor de zeevaart (ladingreservering staatshandellanden).

WATERSTAAT

Een land dat bij hoog water voor meer dan de helft onder water verdwijnt moet door voldoende waterkeringen beschermd worden. De eeuwenlange strijd tegen het water heeft vele offers gekost, maar leverde aan de andere kant kennis en ervaring op die in de hele wereld respekt afdwingt. Van heinde en verre trekken de imposante ku(n)stwerken mensen aan. In een uniek stelsel van beheer en zorg staan de waterschappen centraal. Samen met en onder toezicht van de provincies en het Rijk zijn velen dagelijks in de weer om de soms botsende belangen met elkaar op één lijn te krijgen.

Daarom:

- zal de aanleg van waterkeringen om het achterland te beschermen tegen

overstromingen zodanig dienen te zijn dat in 1990 de zeedijken op hoogte zullen zijn gebracht en in 1998 de rivierdijken;

- zal het beleid ten aanzien van de waterhuishouding zodanig dienen te zijn dat de waterschappen steeds hun overtollig water op rivieren en kanalen kunnen lozen en dat voorzieningen getroffen worden om waar nodig door waterinlaat de watervoorziening voor land- en tuinbouw aanvullend te regelen;
- zal met de know-how opgedaan tijdens het ontwerpen en de aanleg van waterstaatkundige werken aktief naar buiten moeten worden getreden teneinde de Nederlandse export hiervan te laten profiteren;
- moet geprobeerd worden ook met de verworvenheden op het gebied van de waterhuishouding (blijvend) op de buitenlandse markt te opereren;
- moet het ontgrondingenbeleid zodanig zijn dat de bouwnijverheid over voldoende grondstoffen kan blijven beschikken en dienen alternatieven als het gebruik van Noordzeezand ernstig overwogen te worden;
- zal bij het verlenen van ontgrondingsvergunningen gewaakt moeten worden voor eventuele kwalijke effekten die kunnen optreden in het landschap en ten aanzien van de - latere - inrichting van het gebied.

IV. Recht doen aan alle volkeren

REALITEIT

Vrijheid en veiligheid zijn ver te zoeken, ook in onze eeuw. Twee wereldbranden en vele tientallen oorlogen op kleinere of grotere schaal trokken in alle werelddelen sporen in de levens van mensen.
Na 1945 kreeg de moeizaam verworven vrede geen gestalte in gerechtigheid. Diep wederzijds wantrouwen en schrijnend onrecht verscherpten de tegenstellingen in de wereld. Het Oost-West-konflikt en de Noord-Zuid-tegenstelling gaven impulsen aan een angstwekkende wapenwedloop en bemoeilijkten het normale diplomatieke verkeer tussen staten. De vrede van de tachtiger jaren is meer dan ooit tevoren tot de tanden toe bewapend. Verdragen en akkoorden hebben niet kunnen verhinderen dat de doeltreffendheid en vernietigingskracht van reeds bestaande wapens werden vergroot en nieuwe wapensystemen werden ontwikkeld.
De voortgaande opbouw van de Sowjet-macht aan de andere zijde van het IJzeren Gordijn noopte de westerse bondgenoten tot defensieve tegenmaatregelen die in die landen zelf op grote weerstanden stuitten.
Konflikten tussen en binnen volkeren uiten zich in aanslagen door niets en niemand ontziende terroristen en wrede onderdrukking door brute machthebbers.
Brandhaarden zijn er te veel om op te noemen : het Midden-Oosten (Libanon), Iran-Irak, Afghanistan, Zuidelijk Afrika, Centraal Amerika, Noord-Ierland, enz., enz. Eén vonk kan de hele wereld in vuur en vlam zetten. Is het verwonderlijk dat het hart van veel mensen bezwijkt van vrees en verwachting der dingen die het aardrijk zullen overkomen ? (Lukas 21)
De mens pleegt vaak roofbouw op de aarde. In een kortzichtig en ongerechtvaardigd streven de eigen hoge levensstandaard te handhaven leeft het rijke westen ten koste van de hongerende naaste elders in de wereld. Ook lijkt het westen in te teren op de bestaansbronnen van toekomende generaties. De armoede in de Derde Wereld is een even brandend probleem als de wapenwedloop tussen Oost en West.

PERSPEKTIEF

Het internationale politieke leven gaat niet buiten de Raad van God om, maar onttrekt zich evenmin aan de verantwoordelijkheid van de mens. De overheid is geroepen om in getrouwheid aan Gods Woord, ook in internationaal verband, vrede te bevorderen en onrecht te bestrijden. Hiermee zijn de twee hoofddoelstellingen van het Nederlands buitenlands beleid vastgelegd. Want alleen als deze twee voorwaarden vervuld zijn kan de mens de aarde bewaren en bebouwen.
Voor een juist inzicht in de problematiek van oorlog en bewapening is het noodzakelijk oog te hebben voor de zwaardmacht van de overheid (Romeinen 13). De wettige overheid heeft het recht en de plicht de onderdanen te beschermen tegen de machten van agressie en geweld.
Het einde van de Tweede Wereldoorlog bracht niet de vrijheid waarop velen hadden gehoopt. De veiligheid werd mede afhankelijk van het afschrikkingsevenwicht tussen de twee supermachten. Kernwapens vormden hoe langer hoe meer een integrerend bestanddeel van het instandhouden van dit machtsevenwicht.

Nimmer mag een regering erin berusten dat de veiligheid van het westen in toenemende mate afhankelijk wordt gemaakt van het bezit en onverhoopt gebruik van deze massavernietigingswapens die Gods schepping in één klap kunnen vernietigen. Kernwapens dienen niet in de eerste plaats om een oorlog te voeren, maar om een oorlog te voorkomen. Alle verantwoorde middelen en wegen moeten worden benut om tot konstruktief overleg te komen teneinde wederzijds wapenbezit te beperken en zo mogelijk terug te dringen.
Een neutraliteitspolitiek, hetzij van landen binnen Europa, hetzij van Europa als geheel, is gevaarlijk omdat dit het machtsevenwicht verstoort. Nederland voelt zich op diverse gronden nauw verbonden met de Verenigde Staten van Noord-Amerika.
Onder Gods zegen kan het Atlantisch Bondgenootschap dienstbaar zijn aan de verdediging van de vrijheid. Die vrijheid is een groot goed, met name de vrijheid om God te kunnen dienen naar de eisen van Zijn Woord. De waarschuwende stemmen van hen die aan den lijve ondervonden of ondervinden wat het betekent onder een diktatuur te moeten leven spreken boekdelen.
Oplossingen voor de wereldproblemen zijn niet eenvoudig. Nederland is een klein land en dient zich dat bewust te zijn. Dit mag echter geen dekmantel zijn om zich aan haar verantwoordelijkheid te onttrekken. In geen geval mag de Nederlandse regering in haar buitenlandse politiek meten met twee maten. Aantasting van de mens als beelddrager Gods, bijvoorbeeld op grond van geloof, ras of huidskleur, moet veroordeeld worden, waar dit zich ook moge voordoen. Waar Nederland hongerigen en dorstigen, behoeftigen en ontheemden op haar weg ontmoet vordert rechtdoen, barmhartigheid en ontferming. Eigen moeilijkheden vallen in het niet bij de ellende in de Derde Wereld. „Voor degene die gerechtigheid zaait, is trouw loon" (Spreuken 11 : 18).

BUITENLANDSE ZAKEN

Israël

De staat Israël bekleedt een unieke plaats in deze wereld. Een alomvattende vredesregeling in het Midden-Oosten is slechts mogelijk als aan Israël veilige en erkende grenzen worden gegarandeerd.

Daarom:

- geen toelating van de Palestijnse bevrijdingsorganisatie (PLO) tot het vredesoverleg zolang de PLO het bestaansrecht van Israël niet heeft erkend en zij niet afziet van verdere terreurdaden;
- dient de Nederlandse regering Jeruzalem te erkennen als enige en ondeelbare hoofdstad van Israël;
- moet druk worden uitgeoefend op die staten die de emigratie van nakomelingen van het oude Bondsvolk naar het Beloofde Land verhinderen;
- moeten niet-Joodverklaringen, in welke vorm dan ook, alsmede andere anti-Israëlverklaringen, worden afgewezen.

Totalitaire Regimes

Totalitaire regimes, van linkse dan wel rechtse signatuur, zijn afkeurenswaardig. In onze betrekkingen met dit soort regeringen, waaronder die van de Sowjet-Unie en andere communistisch geregeerde staten, dient Nederland oog te hebben voor de gevaren verbonden aan de anti-christelijke communistische doctrines. Waar de USSR verdeeldheid kan

zaaien zal ze dat niet nalaten. Voorzichtigheid is dan ook geboden.

Daarom:

- dient ons land alles in het werk te stellen dat het westen tegenover de Sowjet-Unie één consequente lijn trekt gericht op verwerkelijking van politieke en andere vrijheden;
- moet de systematische schending van de akkoorden van Helsinki in de landen van het Oostblok daar waar mogelijk aan de kaak worden gesteld;
- zal Nederland onophoudelijk moeten ijveren voor een volledige terugtrekking van de Russische troepen uit Afghanistan zodat in dit land vrije verkiezingen kunnen worden gehouden;
- dient de Nederlandse regering het op te nemen voor onderdrukte christenen achter het IJzeren Gordijn of waar dan ook.

Zuid-Afrika

Met Zuid-Afrika voelen wij ons op historische, godsdienstige en taalkundige gronden verbonden. De Zuidafrikaanse regering staat voor een immense opgave de verschillende rassen en bevolkingsgroepen in harmonie met elkaar in hetzelfde staatkundige verband te laten leven. Niet ontkend kan worden dat onder de huidige regering een veranderingsproces is ingezet waarvan te hopen valt dat daardoor geleidelijk een eind komt aan de tegenstellingen die dit land verdeeld houden.

Daarom:

- moet Nederland via diplomatieke en andere kanalen trachten te bewerkstelligen dat dit veranderingsproces kan worden voortgezet en gestimuleerd;
- is het aanwenden van economische drukmiddelen die in de praktijk de zwaksten en meest weerlozen treffen afkeurenswaardig;
- beëindigt Nederland alle steunverlening aan organisaties die pogen de situatie in Zuid-Afrika op gewelddadige wijze te veranderen.

Verenigde Naties

De Verenigde Naties, een orgaan waar op zichzelf al het nodige tegen in te brengen is, is de laatste jaren steeds meer in politiek vaarwater beland. De toch al niet zo hoge geloofwaardigheid van de volkerenorganisatie liep daardoor een extra deuk op.

Daarom:

- stelt Nederland deelname aan projekten van de VN afhankelijk van de mate van onpartijdigheid waarmee beslissingen worden genomen.

Europese Ekonomische Gemeenschap

Grensoverschrijdende problemen en nauwe belangenverstrengeling van de landen van West-Europa op sociaal-ekonomisch, agrarisch en monetair gebied rechtvaardigen een konstruktieve deelname aan de ekonomische samenwerking in EEG-verband. Deze ekonomische samenwerking mag evenwel niet uitlopen op een politiek Verenigd Europa waardoor onze nationale en kulturele identiteit in het gedrang zullen komen. Nederland moet onvoorwaardelijk vasthouden aan de eigen nationale zelfstandigheid, verkregen na jarenlange strijd tegen Rome en Spanje.

Daarom:

- dient de Europese samenwerking een intergouvernementeel karakter te hebben zodat de soevereiniteit van de lidstaten niet wordt aangetast;
- dient het Europese Parlement over de benodigde instrumenten te beschikken om de adviserende en kontrolerende funktie uit te oefenen, maar is versterking van de politieke bevoegd-

heden van het Europese Parlement en de Europese Kommissie ongewenst;
- dient de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid bij de Raad van Ministers te liggen, gekontroleerd door de nationale parlementen;
- moet Nederland geen steun verlenen aan pogingen om te komen tot de oprichting van een Europese Unie.

VREDE EN VEILIGHEID

Noord-Atlantische Verdragsorganisatie

Nederland verkoos in 1949 de verdediging van haar grondgebied in het bondgenootschappelijk verband van de NAVO te plaatsen. Sindsdien is het lidmaatschap van de NAVO hoeksteen van ons veiligheidsbeleid om aldus tegenwicht te kunnen bieden aan de onrustbarende opbouw van de bewapening in de landen van het Pact van Warschau.

Daarom:

- moet Nederland de NAVO-verplichtingen onverkort nakomen, inklusief de afspraak het defensiebudget jaarlijks met 3% reëel te laten stijgen;
- kon Nederland er op 1 november niet aan ontkomen het zogenaamde 1 junibesluit van 1984 uit te voeren en moest de regering dus beslissen kruisvluchtwapens op Nederlands grondgebied te stationeren, tenzij wapenoverleg tussen Oost en West alsnog resultaat zal afwerpen;
- moet de konventionele bewapening de nodige aandacht krijgen zodat de afhankelijkheid van kernwapens minder kan worden;
- stelt Nederland alles in het werk een verder uiteendrijven van de landen van de Alliantie te voorkomen.

Wapenbeheersing en ontwapening

Niemand kan en mag lichtvaardig denken over de toenemende afhankelijkheid van kernwapens. Ieder verantwoord voorstel om via onderhandelingen of het aan banden leggen van onderzoek te komen tot wapenbeheersing en ontwapening moet met beide handen worden aangegrepen. Eenzijdige stappen werken evenwel averechts en kunnen de kans op oorlog vergroten. We mogen bij dit alles niet over het hoofd zien dat de landen van het Warschau-Pact zeker wat de konventionele bewapening betreft, een enorme voorsprong hebben op het westen.

Daarom:

- moet Nederland blijven ijveren voor onderhandelingen tussen de grootmachten, gericht op wederzijdse, kontroleerbare beperking of reduktie van (kern)wapens en troepenvermindering;
- zal Nederland zich aktief in moeten zetten voor handhaving en uitbreiding van de werkingssfeer van het verdrag tegen de verspreiding van kernwapens (Non Proliferatie-Verdrag);
- kan de NAVO geen belofte afgeven om niet als eerste kernwapens te gebruiken ('no-first-use-verklaring') omdat dit het evenwicht sterk zou verstoren ten nadele van de westerse bondgenoten.

Nieuwe wapensystemen

Wetenschap en techniek staan niet stil. Vorderingen op beide terreinen missen hun weerslag niet op de produktie en ontwikkeling van nieuwe wapensystemen. Niemand weet precies wat hiervan

de gevolgen zullen zijn voor de militaire krachtsverhoudingen in de wereld. Alleen al daarom past grote behoedzaamheid.

Daarom:

- stelt Nederland alles in het werk om biologische en chemische wapens volledig uit te bannen, wat niet wegneemt dat een goede voorbereiding op een aanval met deze wapens noodzakelijk is;
- wacht Nederland de resultaten af van het onderzoek naar een ruimteverdediging tegen kernraketten (SDI), waarbij eerst nagegaan moet worden wat de preciese mogelijkheden en effekten zullen zijn van de introduktie van een dergelijk systeem.

Defensie

De geloofwaardigheid van een goede verdediging hangt mede af van de motivatie van de militairen en de beschikbaarheid van in goede staat verkerende uitrusting. Onderschatting en verwaarlozing van beide faktoren tast de slagvaardigheid van de Nederlandse krijgsmacht aan, met alle gevolgen van dien. Defensie is geen vrijblijvende voor enkelen, maar bittere noodzaak voor iedereen.

Daarom:

- mag niet geaarzeld worden het defensiematerieel daar waar nodig, in snel tempo te vernieuwen, rekening houdend met de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven en de noodzaak van standaardisatie en onderlinge uitwisselbaarheid binnen NAVO-verband;
- moet de discipline in de krijgsmacht rechtvaardig worden gehandhaafd en paal en perk worden gesteld aan overdreven demokratisering en vermaatschappelijking;
- heeft de dienstplicht principieel de voorkeur, waarbij grote gezinnen dienen te worden ontzien door handhaving van de broederdienst;
- mogen politieke bezwaren tegen militaire dienst niet worden erkend, hetgeen onverlet laat de rechtmatigheid van bezwaren op godsdienstig-levensbeschouwelijke grondslag;
- dient de geestelijke verzorging, gebaseerd op de Heilige Schrift en de reformatorische belijdenisgeschriften meer aandacht te krijgen, bijvoorbeeld door de invoering van een vast uur voor geestelijke verzorging;
- mag niet getolereerd worden dat Gods Naam wordt gelasterd en onteerd, noch dat de zondagsrust in gevaar komt door aktiviteiten of regelingen die niet strikt noodzakelijk zijn.

Binnenlandse veiligheid

Als alle oorlogsvoorkomende maatregelen hebben gefaald en ons land onverhoopt in een oorlog wordt gestort mag men niet onvoorbereid zijn. Het aantal slachtoffers zou beperkt kunnen worden door maatregelen vooraf.

Daarom:

- verdient het aanbeveling een buffervoorraad van essentiële goederen aan te leggen die toereikend is om de samenleving op een minimum-niveau te laten funktioneren gedurende langere tijd;
- vraagt territoriale verdediging meer aandacht dan tot nog toe door het personeel beter uit te rusten en op te leiden voor het bestrijden van grootschalige ongeregeldheden en gekoördineerde sabotage-akties;
- moet meer systematisch dan tot op heden het geval was aandacht worden besteed aan de mogelijkheid bepaalde civiele inrichtingen (openbare gebouwen en parkeergarages) geschikt te maken als schuilgelegenheid in tijd van oorlog.

Strijd tegen de honger

Dagelijks lijden meer dan 400 miljoen mensen honger en is eenzelfde aantal mensen ernstig ondervoed. Honger zou niet nodig hoeven te zijn, want er wordt voldoende geproduceerd op aarde. Ontwikkelingshulp kan dan ook alleen maar zinvol zijn als ze gepaard gaat met doelmatig bestuur en een goed opgezet transport-apparaat.
Naast leniging van de directe nood moet evenzeer aandacht uitgaan naar duurzame verbeteringen in de landen van de Derde Wereld.

Daarom:

- mag Nederland niet bezuinigen op de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking;
- dient ernst te worden gemaakt met de ontmanteling van die handelsbelemmeringen die de export van ontwikkelingslanden bemoeilijken opdat zij hun produktiemogelijkheden beter kunnen benutten;
- moet hulp vooral aan degenen worden geboden die de motor zijn van de vooruitgang, omdat zo de allerarmsten op de langere termijn het best worden geholpen;
- dient in internationaal verband een rechtvaardige regeling te worden getroffen voor de kolossale rente- en schuldaflossingsproblematiek.

Daarom:

- moet Nederland koncentratielanden selekteren op basis van respektering van godsdienstige en politieke vrijheden en gebleken goede wil de armoede daadwerkelijk te bestrijden;
- is meer nadruk op de zeer effektieve, vooral lokale problemen oplossende mede-financieringsprojekten ten volle gerechtvaardigd;
- moeten projekten die uitgaan van kerken en christelijke organisaties veel meer dan tot nu toe het geval was gesteund worden;
- moet het Nederlandse ambtelijk apparaat meer toegerust zijn op doeltreffendheid en begeleiding dan op regelgeving en administratie;
- zal de NCO haar voorlichting dienen te beperken tot de direkte problemen van de ontwikkelingssamenwerking, op straffe van opheffing;
- moeten oude banden worden gehonoreerd, zij het dat de uitvoering van de ontwikkelingsovereenkomst met Suriname dient te worden opgeschort totdat de politieke situatie van voor 1980 weer hersteld is;
- moet de hulp aan Indonesië gepaard gaan met voldoende aandacht aan het zelfstandig voortbestaan van de oorspronkelijke bevolkingsgroepen (Papoea's en Molukkers) en de beperking van de deportatie van de Javanen.

Hulpverlening

Ervaringen in het verleden opgedaan met hulp via de organen van de Verenigde Staten (multilaterale hulp) waren niet altijd even positief. Het meest doeltreffend bleek de hulpverlening van land tot land (dus bilateraal). Ontwikkelingshulp over te veel landen verspreid leidt tot versnippering en komt het resultaat niet ten goede. De beste boodschap is die van het Evangelie.

Nederlandse Antillen en Aruba

De band van Nederland met de Antillen wordt steeds zwakker. Langzaam maar zeker gaan de eilanden op eigen benen staan. Nederland is daarbij geroepen de helpende hand te bieden. De kansen op levensvatbaarheid zijn het grootst als de eilandjes in een of andere vorm met elkaar verbonden blijven. De stabiliteit in

de regio is gebaat bij evenwichtige verhoudingen in sociaal-economisch en militair opzicht. Plaatselijke omstandigheden en behoeften behoren maatgevend te zijn voor de Nederlandse hulp.

Daarom:

- zal Nederland onafhankelijkheid nimmer mogen opdringen;
- mag de wanverhouding tussen rijk en arm op de Antillen niet blijven voortbestaan;
- moeten op de Antillen goede woningen worden gebouwd en voor goede onderwijsvoorzieningen worden gezorgd;
- zal Nederland tot op het moment van volledige onafhankelijkheid de militaire verplichtingen, zoals vastgelegd in het Koninkrijksstatuut moeten nakomen;
- mag Nederlandse hulp direkt noch indirekt ten goede komen aan casino's of exploitatie van onzedelijkheid.

V. Trouw werken aan rechtvaardigheid

REALITEIT

Het meest in het oog springende element van de economische situatie anno 1986 is het hoge niveau van de werkloosheid, circa 750.000. Naast een economisch probleem vormt de werkloosheid een - ongetwijfeld nog groter - sociaal probleem. Sinds het aantreden van het kabinet-Lubbers in november 1982 is het niveau van de werkloosheid gestegen, doch vanaf 1984 doet zich een lichte daling voor. Deze afname van de werkloosheid valt samen met een zekere mate van economische opleving: de investeringen stijgen weer wat, de rendementen van het bedrijfsleven nemen weer toe (mede dankzij een niet onbelangrijke lastenverlichting) en de economische groei trekt weer wat aan. Bovendien heeft deze opleving ook bijgedragen aan de daling van het financieringstekort van de overheid. Loon- en prijsstijging zijn de afgelopen jaren beperkt gebleven en dit heeft er weer toe geleid dat de internationale konkurrentiepositie van de Nederlandse bedrijven is versterkt.

Toch is er nog reden tot zorg, want de knelpunten in de ekonomische struktuur zijn vele. Bijvoorbeeld het feit dat er vooralsnog geen werkkring voorhanden is voor iedere werkzoekende. Dat komt onder meer door:

- *de grote hoeveelheid schoolverlaters die zich jaarlijks op de arbeidsmarkt meldt;*
- *de afname van de ekonomische groei ten opzichte van de voorgaande decennia;*
- *de sterk toegenomen automatisering en mechanisering;*
- *de hoge arbeidskosten, met name veroorzaakt door de omvang van de sociale lasten;*
- *de mede uit het voorgaande punt voortvloeiende scheefgegroeide prijsverhouding tussen arbeid en kapitaalgoederen, want arbeid is relatief duur door de vele erop drukkende lasten, terwijl kapitaalgoederen relatief goedkoop zijn door de beschikbaarheid van allerlei investeringspremies en subsidies;*
- *de weinig flexibele werking van de arbeidsmarkt, in de hand gewerkt door met name het starre ontslagrecht;*
- *de konkurrentie uit lage-lonenlanden.*

Andere belangrijke knelpunten zijn:

- *de uiteenlopende ontwikkeling tussen enerzijds de exportsektor, die heeft kunnen profiteren van een niet onaanzienlijke opleving van de wereldhandel en anderzijds grote delen van de op de binnenlandse markt georiënteerde sektor die zich jaren achtereen gekonfronteerd zag met afnemende konsumptieve bestedingen;*
- *het feit dat in sommige sektoren van het bedrijfsleven nog sprake is van een zwakke vermogenspositie, hetgeen tot uitstel of afstel leidt van noodzakelijke investeringen, waardoor de konkurrentiepositie verder wordt aangetast;*
- *de omstandigheid dat het financieringstekort nog steeds op een (aanzienlijk) te hoog niveau ligt, terwijl de staatsschuld een ongekend grote omvang heeft bereikt. De grote staatsschuld zal door de eraan verbonden rente- en aflossingsverplichtingen in de toekomst leiden tot financieringsproblemen rond het overheidsbudget en bovendien de inkomensverdeling niet onbelangrijk beïnvloeden. Daarnaast is van belang dat nog steeds geen tekenen zijn te bespeuren dat de overheidsuitgaven voldoende beheersbaar zijn geworden;*
- *de nog steeds veel te sterke regelzucht van de rijksoverheid en lagere overheden waardoor jaarlijks bij de overheid en elders in de ekonomie grote efficiencyverliezen optreden (nog afgezien van het onbehagen dat erdoor wordt opgeroepen);*

- *de veel te hoge belasting- en premiedruk op met name partikulieren die enerzijds een belemmering vormt voor meer en harder werken, en anderzijds leidt tot een vlucht in het officieuze circuit;*
- *het bestaan van een omvangrijk zwart en grijs circuit dat niet beheersbaar is, maar aan de andere kant wel belangrijke ekonomische - en niet te vergeten (sociaal-) psychologische effekten heeft.*

PERSPEKTIEF

Het financieel-ekonomisch en sociaal beleid in de komende kabinetsperiode zal een belangrijke bijdrage moeten leveren aan het opheffen van de gesignaleerde knelpunten. Er zullen vele moeilijke afwegingen moeten worden gemaakt omdat niet alle gevolgen van de te nemen beslissingen in de wenselijke richting werken. Bovendien kan de invloed van onbeheersbare grootheden verstoringen veroorzaken.
Niettemin is de formulering van een konsistent financieel-ekonomisch en sociaal beleid en de konsekwente uitvoering daarvan van groot belang voor de ekonomische ontwikkeling van onze volkshuishouding.
Daarbij behoort ekonomische groei geen doel op zichzelf te zijn. Een zekere mate van groei is echter onmisbaar voor de oplossing van het werkloosheidsprobleem en van de problemen in de overheidsfinanciën. Die groei mag echter niet ten koste van alles gaan, want een goed leef-, woon- en werkklimaat is minstens zo belangrijk als materiële welvaart. De mens is immers niet alleen producent en/of konsument, maar in eerste instantie rentmeester van het geschapene.
Bouwen en bewaren, daar gaat het om. Steeds duidelijker blijkt dat een vergaande bemoeienis van de overheid met het sociaal-ekonomisch handelen eerder remmend dan stimulerend werkt. De maakbaarheid van de ekonomie is betrekkelijk. Terughoudendheid behoort daarom het devies te zijn.
Wel dient te gelden dat de overheid naar Bijbels getuigenis een belangrijke taak heeft bij de uitvoering van de scheppingsopdracht: het bouwen en bewaren van de aarde. Bovendien behoort zij haar zwaardmacht te gebruiken als schild voor de zwakken en om de „ongebondenheid der mensen in te tomen" (art. 36 N.G.B.), ook op deze terreinen.
Meer konkreet betekent dit dat onder ons volk levende gaven en krachten moeten worden aangemoedigd opdat het partikulier initiatief meer tot haar recht komt en ieders persoonlijke verantwoordelijkheid als rentmeester meer inhoud krijgt. De overheid zal niet mogen aarzelen om korrigerend op te treden daar waar de „ongebondenheid" de rechtsorde dreigt aan te tasten. Dus maatregelen tegen oneerlijke konkurrentie, tegen woeker, tegen milieuvervuiling, tegen roofbouw.

WERKGELEGENHEID

Waarde van de arbeid

Arbeid is primair de vervulling van een Goddelijke roeping. Reeds in de schepping is de opdracht tot arbeid begrepen, zij het dat ze na de zondeval gepaard gaat met veel moeite („in het zweet uws aanschijns zult gij brood eten"). De „arbeider" voorziet zo in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezin, waarbij het de overheidstaak is eerst en vooral de randvoorwaarden die vanuit de Bijbel worden gesteld te handhaven.

Daarom:

- zal zondagsarbeid, voorzover niet betrokken op noodzakelijkheid (onder meer politie) of op barmhartigheid (bijvoorbeeld gezondheidszorg), moeten worden tegengegaan;
- zullen in de arbeidskontrakten (kollektief en individueel) de gewetensbezwaren tegen het verrichten van handelingen in strijd met Gods Wet, moeten worden erkend;
- dient wettelijk te worden vastgelegd dat sollicitanten, noch direkt noch indirekt, mogen worden geweerd omdat ze gewetensbezwaren hebben ten aanzien van bepaalde aspekten van hun taak;
- zal niet mogen worden gestimuleerd dat gehuwde vrouwen (met kinderen) gaan werken omdat dit (1) een miskenning is van de grote waarde van de (kreatieve) arbeid binnen het gezin, daardoor (2) schoolgaande en jongere kinderen niet meer binnen het gezin kunnen worden opgevangen, aldus (3) bevorderd wordt dat kostwinners werkloos worden en (4) dit indruist tegen de scheppingsordinantie;
- zullen werkgevers niet mogen worden beknot in hun bevoegdheid mensen op grond van levensbeschouwelijke motieven, hetzij niet aan te nemen, hetzij te ontslaan, in die gevallen waarin, indien alle relevante gegevens bij indiensttreding bekend waren geweest, betrokkenen niet zouden zijn aangesteld;
- dient niet-noodzakelijke kontinu-arbeid te worden tegengegaan.

Werkloosheid

Werkloos-zijn is dubbel schrijnend, omdat het mensen onmogelijk maakt aan hun Goddelijke roeping te voldoen, en omdat mensen niet meer in hun eigen levensonderhoud, en dat van anderen kunnen voorzien. Des te meer dringt de noodzaak de werkloosheid met alle verantwoorde middelen te lijf te gaan. Daarbij behoort het kostwinnersbeginsel en het gezin opnieuw uitgangspunt te zijn.

Daarom:

- zal een optimale economische groei moeten worden nagestreefd opdat de werkgelegenheid zal groeien;
- moet de definitie van de werkloosheid worden geschoond (niet-kostwinners onder de gehuwde vrouwen uitzonderen);
- dient de flexibiliteit en de mobiliteit te worden bevorderd, onder andere door een wat soepeler regeling van het ontslagrecht;
- zal her-, bij- en omscholing voor de verkrijging van een betere aansluiting van vraag en aanbod nodig zijn omdat er teveel on- dan wel verkeerd geschoolden zijn;
- zal voortzetting van terugploegregelingen en kan het werken met behoud van uitkering geboden zijn, mits de belangen van het reguliere bedrijfsleven niet worden geschaad.

Arbeidstijd en arbeidsduur

Arbeidstijdverkorting is niet het wondermiddel waarvoor het wordt aangeprezen. Integendeel, de voordelen wegen vaak bij lange na niet op tegen de nadelen. Niet alleen wordt het grote goed van de arbeid geweld aangedaan, ook de noodzaak om de kosten daarvan te dekken via looninlevering roept talrijke bezwaren op. Kostwinners kunnen in financiële problemen komen en (met name kleinere) bedrijven krijgen te kampen met organisatorische moeilijkheden, terwijl niet is uitgesloten dat de bedrijfstijden omlaag gaan.

Daarom:

- zal arbeidstijdverkorting geen standaardoplossing mogen zijn voor de werkloosheidsbestrijding;

- zal arbeidstijdverkorting slechts mogen worden toegepast als de werkgever en werknemer op individuele basis er mee instemmen;
- dient nagegaan te worden wat de voor- resp. nadelen zijn van de invoering van één algemene leeftijdsgrens (bijvoorbeeld 60 jaar) voor vervroegde uittreding, met die kanttekening dat ook hier de vrijwilligheid gehandhaafd dient te blijven;
- mag arbeidstijdverkorting er nooit toe leiden dat een kostwinner niet meer in staat is de van hem afhankelijke gezinsleden (goed) te onderhouden.

ECONOMISCHE ASPEKTEN

Economische groei

Bij de bevordering en/of het behoud van ekonomische groei dient het beleid enerzijds gericht te zijn op het verbeteren van onze internationale konkurrentiepositie en anderzijds op het kreëren van meer ruimte voor de binnenlandse markt.

Daarom:

- blijft beheersing van de arbeidskosten beslist noodzakelijk;
- is een verdergaande inkomensmatiging van (alle) ambtenaren en werknemers in het bedrijfsleven niet wenselijk omdat dit de binnenlandse afzetmogelijkheden ongunstig beïnvloedt en juist die afzetmogelijkheden van essentieel belang zijn voor de investeringsbereidheid van ondernemers en dus voor de werkgelegenheid;
- verdient een verkleining van het verschil tussen het bruto- en nettoloon-inkomen aanbeveling, omdat dan de koopkracht van ambtenaren en werknemers in het bedrijfsleven kan toenemen bij gelijkblijvende arbeidskosten.

Financiering

De financiering van de verkleining van het verschil tussen bruto- en nettoloon-inkomens kan mede worden gevonden in de geleidelijke afbouw van een gedeelte der bestaande investeringsfaciliteiten. Dit heeft bovendien tot positief gevolg dat de scheefgegroeide verhouding tussen de kosten van arbeid en de kosten van kapitaalgoederen wat verbetert, hetgeen voordelig uit kan werken op de werkgelegenheid. Een verdere verbetering van deze verhouding kan worden bereikt door een vermindering van de sociale lasten die op de werkgevers drukken.

Daarom:

- is het wenselijk om de bestaande mogelijkheden voor investeringsbijdragen in het kader van de WIR de komende vier jaar geleidelijk te verminderen;
- dienen de hieruit vrijkomende gelden (1) voor 50% te worden besteed aan de verkleining van het verschil tussen bruto- en nettolooninkomens en (2) voor 50% te worden besteed aan de vermindering van de op de werkgevers drukkende sociale lasten;
- verdient het aanbeveling om te onderzoeken of de resterende investeringsfaciliteiten in de huidige vorm dan wel via een versnelde of vrije afschrijving en/of een investeringsaftrek moeten worden verleend.

Overheidsinvesteringen

De overheidsinvesteringen zullen de komende jaren teruglopen als niet snel nieuwe projekten ter hand zullen worden genomen. Zo'n ontwikkeling is ongewenst omdat via overheidsinvesteringen

waardevolle verbeteringen in de infrastruktuur en dergelijke tot stand gebracht kunnen worden en bovendien werkgelegenheid wordt geschapen en/of behouden kan worden.

Daarom:

- dient de komende jaren een extra investeringsprogramma van in totaal *f* 5 miljard (*f* 1,25 miljard per jaar) te worden uitgevoerd, gedacht wordt aan investeringen in infrastruktuur, de Markerwaard, milieu, energie, stadsvernieuwing;
- dient zorgvuldig te worden nagegaan welke investeringen de meeste (produktieve) baten afwerpen;
- dient een zo groot mogelijke deelname vanuit de marktsektor te worden gestimuleerd.

Produktie en vernieuwingen

Teneinde te voorkomen dat de Nederlandse industrie technologisch verouderd, moet een slagvaardig innovatiebeleid gevoerd worden. Hoe meer bedrijfsleven en wetenschappelijke onderzoekers in laboratoria en aan universiteiten daarbij de handen ineen slaan, des te vruchtbaarder zullen de werkzaamheden zijn. Het is bekend dat vernieuwingen en groei van de economie veelal starten in het midden- en kleinbedrijf. Dan is het ook logisch dat steun en stimulering met name op die sektoren wordt gericht.

Daarom:

- moet de samenwerking tussen (al of niet universitaire) onderzoeksinstituten en bedrijfsleven worden geïntensiveerd;
- verdienen nieuwe kansrijke sektoren in de aanvangsfase stimulering (bijvoorbeeld via verstrekking van bijzondere kredieten);
- behoeft de vraag of het produktenpakket van onze landbouw, industrie en dienstensektor voldoende aansluit bij de ontwikkeling van de internationale vraag voortdurende aandacht;
- moet meer geld ter beschikking worden gesteld voor fundamenteel wetenschappelijk onderzoek dat de toets van Gods Wet kan doorstaan;
- zal de financiering van nieuwe produkten via ontwikkelingskredieten moeten worden veiliggesteld, terwijl ook vermogensversterkingskredieten kunnen bijdragen om de grotere risiko's op te kunnen vangen;
- zullen participatiemaatschappijen ook open moeten staan voor eenmanszaken en firma's;
- zullen de mogelijkheden voor bedrijven of groepen van bedrijven voor export moeten worden vergroot.

MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

Stimuleren

Wie het kleine niet eert, is het grote niet weert. Dat gaat in menig opzicht op voor die burgers die hun brood als zelfstandigen verdienen in het rijk geschakeerde midden- en kleinbedrijf. Ongeveer 60% van de werkgelegenheid in de marktsektor wordt hier gevonden. Vanwege de kleinschaligheid, de menselijke maat, is het daar goed werken. Een gezonde en krachtige „middenstand" is onmisbaar voor onze ekonomie. De beleving van de persoonlijke verantwoordelijkheid en het partikulier initiatief komen er goed aan hun trekken.

Daarom:

- is er veel aan gelegen dat beginners de gelegenheid krijgen om te kunnen slagen waarbij ook de vergunningenprocedures moeten worden vereenvoudigd en verkort, zonder overigens de gezonde konkurrentieverhoudingen te verstoren;
- blijft loonkostenbeheersing en gedifferentieerde loonvorming ook voor deze sektor, nodig;
- zullen kleine ondernemingen zo mogelijk meer ruimte moeten krijgen om te reserveren voor uitbreiding en risikodekking, terwijl de belastingheffing moet aansluiten bij het karakter van winst: reserveren, konserveren en pas daarna konsumeren;
- mag arbeidsduurverkorting geen onoverkomelijke organisatorische problemen opleveren;
- dient voorlichting en advisering voor iedereen toegankelijk te zijn en moet onnodige rompslomp daarbij worden vermeden;
- wordt beunhazerij, die welig tiert, tegengegaan door betere kontrole en door verkleining van het verschil bruto-netto trajekt;
- moet afschaffing worden nagestreefd van kostbare administratieve verplichtingen, waarbij het rapport van kommissie-Grapperhaus goede diensten kan bewijzen;
- moeten grotere opdrachten van de overheid in onderdelen kunnen worden gesplitst, waardoor ook kleinere bedrijven kunnen meedingen.

Detailhandel

De konkurrentiepositie van de zelfstandige detaillisten verdient bijzondere aandacht tegen de achtergrond van de opkomst van het filiaal- en grootwinkelbedrijf.

Daarom:

- zal een struktuurbeleid voor de detailhandel uitkomst kunnen bieden;
- zal in dunbevolkte gebieden voor winkelvoorzieningen moeten worden gezorgd;
- moet oneerlijke konkurrentie met kracht worden tegengegaan.

Zondagsrust en -heiliging

Het grote goed van de zondag is ook voor het midden- en kleinbedrijf van enorm belang. Het is een dag van bezinning op hogere waarden dan de materiële beslommeringen van de werkweek die volgt. En tevens waarborgt de zondag rust ter bevordering van een harmonieus (gezins)leven.

Daarom:

- zal winkelsluiting op zondagen zonder uitzondering geboden zijn;
- behoren handelsbeurzen niet op zondag georganiseerd te worden, ook al omdat dit konkurrentievervalsend werkt ten aanzien van diegenen die deze manifestaties om principiële redenen niet kunnen bijwonen.

FINANCIEN

Inflatie

De inflatie bevindt zich momenteel op een betrekkelijk laag niveau. Regering en werkgevers en werknemers doen er, in hun eigen belang, verstandig aan hieruit de konsekwenties te trekken.

Daarom:

- dient enerzijds een dringend beroep te worden gedaan op de sociale partners om de looninkomens zoveel mogelijk te stabiliseren terwijl anderzijds de ondernemers moeten worden door-

drongen van de noodzaak tot uiterste terughoudendheid bij prijsverhogingen;
- is overheidsingrijpen pas gerechtvaardigd als de sociale partners in dezen hun verantwoordelijkheid niet onderkennen en de loon- en/of prijsontwikkeling grote schade aan de nationale ekonomie dreigt (dreigen) aan te brengen;
- dient de overheid de geldhoeveelheid binnen aanvaardbare perken te houden;
- verdient het aanbeveling om de weerstand tegen inflatie niet weg te nemen door stelsels van automatische loon- en prijsaanpassingen die vanzelf de gevolgen van inflatie verzachten of te niet doen;
- is een automatische inflatiekorrektie op fiskaal terrein daarentegen wel wenselijk om te voorkomen dat (1) de inflatie een sluipende belastingverhoging veroorzaakt en (2) de overheid belang krijgt bij het bestaan van inflatie.

Financieringstekort

Het financieringstekort is weliswaar in de afgelopen kabinetsperiode belangrijk gedaald maar ligt nog steeds op een te hoog niveau. Bij het bepalen van de maximaal toelaatbare omvang van het financieringstekort dient rekening te worden gehouden met het effekt van het financieringstekort op de staatsschuld (een toename van de laatste) en met het effekt van de staatsschuld op het financieringstekort (een toename van het laatste via de stijging van de renteverplichtingen). Gezien de hoge belasting- en premiedruk en de wenselijke verkleining van het verschil tussen het bruto- en netto-looninkomen is een toename van de belasting- en premiedruk in de toekomst onwenselijk.

Daarom:

- zal de vermindering van het financieringstekort moeten worden bereikt door een beperking van de uitgaven, bijvoorbeeld door:
  a. terugdringing van de omvang van het overheidsapparaat (in mankracht gemeten) door:
     - afstoten en beperken van taken die niet door de overheid als zodanig behoeven te worden verricht;
     - uitbannen van overbodige regelgeving b.v. op het terrein van welzijnsbeleid en ruimtelijke ordening.
     - het tegengaan van professionalisering van normale onderlinge hulp;
  b. via een „stofkamoperatie" de lopende uitgavenprogramma's te beoordelen op hun wenselijkheid;
  c. efficiencyverbetering via beter management en een geïntensiveerde doelmatigheidskontrole;
  d. verdere ombuigingen in de gezondheidszorg en sociale zekerheid (o.a. via een toepassing van het kostwinnersbeginsel);
- is een basisinkomen voor iedereen niet financieel haalbaar, nog afgezien van het feit dat dit principieel verwerpelijk is omdat het (1) het kostwinnersbeginsel aantast en (2) in strijd is met de voorgestane bevordering van de persoonlijke verantwoordelijkheid;
- verdient het overweging om op grotere schaal profijtheffingen toe te passen.

Belastingen

De belastingdruk is, tesamen met de premiedruk tot een onaanvaardbaar niveau opgelopen. Dit geldt met name voor de marginale druk op middeninkomens. Bovendien zijn de belastingwetten en -regeltjes zo gekompliceerd en ondoorzichtig dat het belastingformulier door de doorsnee-burger niet meer is in te vullen.

Daarom:

- moet een aanmerkelijke vereenvoudiging van met name loon- en inkomstenbelasting hoge prioriteit hebben

(bijvoorbeeld door vermindering van het aantal aftrekposten, gepaard gaand met een gelijktijdige verlaging van het tarief);

- verdient het aanbeveling om te onderzoeken of een verdergaande vereenvoudiging door integratie van loon- en inkomstenbelasting enerzijds, en premies volksverzekeringen anderzijds wenselijk is (met daarbij de invoering van een proportioneel tarief voor bijvoorbeeld de eerste *f* 75.000,– van de belastbare som); hierbij dient rekening te worden gehouden met de bezwaren van gemoedsbezwaarden;

- is het juist om na te gaan hoe bij loon- en inkomstenbelasting beter gestalte gegeven kan worden aan het karakter van draagkrachtheffing, bijvoorbeeld door invoering van een vermogensaftrek voor niet-ondernemers, door aanpak van de problematiek van de zogenaamde sfeerovergangen. Bij dit onderzoek behoeft de behandeling van vermogenswinsten en -verliezen bij niet-ondernemers niet zondermeer buiten beschouwing te blijven;

- is een beperkte verschuiving van directe belastingen naar indirekte belastingen raadzaam omdat dit kan leiden tot enige vermindering van de marginale druk van de loon- en inkomstenbelasting (vgl. de ons omringende landen, waar over het algemeen ook meer aksent ligt op de indirekte belastingen); indirekte belastingen werken bovendien - mits algemeen van aard - veelal minder verstorend in de ekonomische sfeer dan directe belastingen.

Individualisering

De blijvende waarde van het gezin kan niet hoog genoeg worden ingeschat. Kern en pijler tegelijkertijd. Zo behoort het ook in de fiskale wetgeving te zijn.

Daarom:

- dient een verdergaande individualisering in de fiskale wetgeving te worden afgewezen;
- is voor gehuwden, bij handhaving van het huidige progressieve tarief, de invoering van het splitting-stelsel (als variant op het samenvoegingsstelsel) wenselijk omdat de inkomens van man en vrouw hierbij worden samengevoegd en gelijkelijk over beiden verdeeld.

Belastingontduiking

Het ontduiken van belastingen is ethisch onaanvaardbaar. Het benadeelt de schatkist en de medeburgers en tast bovendien de moraal in sterke mate aan.

Daarom:

- dient belastingontduiking - ook in internationaal verband - met kracht tegengegaan te worden;
- moet anderzijds worden gewaakt voor een strikte bescherming van de privacy en een koulante behandeling van de goedwillende ondernemer en burger;
- verdient het aftrekbaar maken van onderhoudskosten voor de eigen woning, teneinde een deel van het zwarte circuit grotendeels de bestaansgrond te ontnemen, serieuze overweging.

SOCIALE ZAKEN

Arbeidsverhoudingen

Voor het goed draaien van bedrijven, instellingen en diensten zijn goede verhoudingen tussen werkgever en werknemer van grote waarde. Dat vergt goede inzet van twee kanten.

Daarom:

- moet de samenwerking tussen werkgever en werknemer worden gefundeerd in harmonie, waarbij de verantwoordelijkheid voor elkaar voorop staat;
- moeten inspraakregelingen die van bovenaf zijn opgelegd worden afgeschaft, opdat er open en reëel overleg mogelijk wordt over de aard en uitvoering van het werk, de gang van zaken in de onderneming en direkt daarbuiten;
- worden de arbeidsvoorwaarden in beginsel in onderling overleg geregeld;
- worden stakingen en bedrijfsbezettingen als pressiemiddel afgewezen omdat zij de goede gezagsverhoudingen doorbreken en schade aanrichten aan anderen;
- zal bij overblijvende arbeidsgeschillen een door beide partijen aangewezen arbitragekommissie goede diensten kunnen bewijzen.

Sociale zekerheid

In het stelsel van sociale zekerheid dient aan de ene kant rekening te worden gehouden met de behoefte aan (inkomens)ondersteunende maatregelen, maar moet aan de andere kant de persoonlijke verantwoordelijkheid van de burger worden gestimuleerd. Ruimte bieden aan die persoonlijke verantwoordelijkheid doet tevens recht aan diegenen die op principiële gronden verzekering afwijzen.

Daarom:

- mag de koopkracht van de „echte" minima niet verder worden aangetast;
- moeten voor ouders met financieel van hen afhankelijke kinderen meer faciliteiten ter beschikking komen (hetzij in de vorm van kinderbijslag, hetzij in de vorm van kinderaftrek);
- dient het kostwinnersbeginsel opnieuw uitgangspunt te zijn voor de sociale zekerheid;
- moet misbruik van sociale wetgeving krachtig worden tegengegaan;
- moet het minder gemakkelijk worden gemaakt een aangeboden baan te weigeren, waarvoor aanpassing van het begrip passende arbeid niet geschuwd mag worden;
- verdient het aanbeveling om te onderzoeken of meer eigen bijdragen wenselijk zijn;
- verdienen gemoedsbezwaren tegen elke vorm van verzekering ruime erkenning, en moet ook ten aanzien van de premieplicht een vrijstelling effekt hebben;
- mag sociale zekerheid niet worden benut voor financiering van ethisch verwerpelijke zaken (bijvoorbeeld abortus);
- is een onderzoek naar alternatieve financieringswijzen van de sociale zekerheid wenselijk (bijvoorbeeld kan gedacht worden aan een (gedeeltelijke) financiering uit een verhoogde omzetbelasting waardoor niet langer alleen de produktiefaktor arbeid alle lasten van de sociale zekerheid draagt).

Inkomens

De afgelopen jaren is de ontwikkeling van de inkomens in de kollektieve sektor duidelijk achtergebleven bij de inkomensontwikkeling in de partikuliere sektor. Het gevolg daarvan is geweest dat een aantal hoog gekwalificeerde ambtenaren de overheidsdienst heeft verlaten en dat een toenemend aantal moeilijk te vervullen vakatures is ontstaan.
Een andere verstorende faktor is de te ver doorgevoerde nivelleringspolitiek geweest. Niet alleen werd daardoor de persoonlijke verantwoordelijkheid uitgehold, ook loonde het zich niet meer de moeite de handen extra uit de mouwen te steken. Tenslotte groeiden de inkomensverhoudingen scheef omdat

het gezin zo nodig geofferd moest worden op het altaar van de individualisering.

Daarom:

- is een verder uiteenlopen van arbeidsvoorwaarden voor bepaalde funkties in de kollektieve sektor ten opzichte van soortgelijke funkties in de partikuliere sektor ongewenst;
- dient de overheid zich bij haar arbeidsvoorwaardenbeleid meer marktkonform op te stellen;
- dienen de mogelijkheden te worden onderzocht om bij de overheid een meer gedifferentieerd arbeidsvoorwaardenbeleid te voeren;
- is een zekere mate van denivellering gewenst, met name ten aanzien van inkomens tussen minimum en tweemaal modaal (ter verbetering van onder andere de ongunstige nettoinkomenspositie van middeninkomens);
- verdient een verkleining van het verschil tussen het bruto- en nettoloon-inkomen aanbeveling;
- moet bij het inkomensbeleid het kostwinnersbeginsel opnieuw uitgangspunt zijn, opdat één kostwinner ruimschoots in staat zal zijn om de van hem afhankelijke gezinsleden te onderhouden.

LANDBOUW EN VISSERIJ

Produktie(overschotten)

Nergens hebben mensen zo te kampen met wisselvalligheden als in de land- en tuinbouw. Door wisselvalligheden in het weer, maar nog veel meer door wisselvalligheden in het beleid zijn heel wat boeren en tuinders in de knel gekomen. Nog maar kort geleden werden kosten noch moeiten gespaard alles groter en mooier te doen zijn, nu is matigheid het parool. Rechte verhoudingen groeiden scheef zodat er van veel te veel kwam, met schadelijke gevolgen als lage prijzen en verstoring van het (natuurlijk) evenwicht. Het is onrechtvaardig degenen die van dit beleid de dupe zijn geworden nu op te laten draaien voor de kosten, maar anderzijds kunnen ook zij er niet omheen dat matiging noodzakelijk is.

Daarom:

- moet de Nederlandse regering in overleg met buurlanden passende maatregelen nemen om wat scheef groeide weer recht te trekken;
- mogen maatregelen geen terugwerkend effekt hebben en in individuele bedrijven geen onbillijke gevolgen veroorzaken;
- moet onderzocht worden of mest op meerdere dan tot op heden bekende methoden verwerkt kan worden;
- moet er nauwlettend op worden toegezien dat de kosten waarvoor de Nederlandse tuinders staan in vergelijking met ons omringende landen, niet onevenredig hoog zijn;
- zal, om overbevissing een halt toe te roepen, in de Nederlandse situatie niet zozeer gewerkt moeten worden met het instrument van de quotering, maar dient veel meer gedacht te worden aan andere mogelijkheden (bijvoorbeeld limitering van het motorvermogen of de lengte van de boom).

Grondgebruik

De portemonnee van de boer ligt nog altijd buiten, op z'n grond. Daar verdient hij het geld waarvoor hij van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in de weer is. Het

is duidelijk dat waar de grond zo rendabel mogelijk wordt geëxploiteerd de bedrijfsresultaten het hoogst zullen zijn. Waar steeds meer andere belangen een aanslag doen op de toch al schaars beschikbare landbouwgrond moet grote voorzichtigheid betracht worden in het stellen van regels. Wel is het zo dat ook ruimte ingebouwd moet kunnen worden voor gerechtvaardigde belangen.

Daarom:

- dient de overheid instrumenten en middelen beschikbaar te stellen om blijvende wijzigingen aan te brengen in gebieden waar de omstandigheden zodanig zijn dat ekonomisch verantwoord gebruik van de grond vrijwel onmogelijk is, uiteraard onder de voorwaarde dat daaraan behoefte bestaat bij betrokkenen;
- mag onteigening van gronden uitsluitend plaatshebben voor de aanleg van publieke werken (wegen, dijken, kanalen, stads- en dorpsvernieuwing, enz.);
- hebben onteigenden recht op een schadevergoeding die overeenkomt met de gangbare verkeerswaarde van de grond, verhoogd met een passende vergoeding voor bedrijfsschade;
- mag de pacht, als belangrijke financieringsbron voor de land- en tuinbouw, niet opdrogen;
- moet de invoering van pachtersstemrecht positief beoordeeld worden;
- moeten landschappelijke, kultuurhistorische en natuurwaarden een belangrijke rol spelen bij de vormgeving in het overheidsbeleid in de landelijke gebieden;
- zal het drieluik onderwijs, voorlichting en onderzoek binnen het ministerie blijvende aandacht moeten krijgen;
- zal de regering oog moeten hebben voor de problemen waar jonge agrariërs voor staan als ze een bedrijf willen overnemen.

ENERGIE

Olie, gas en kolen

Jarenlang zijn energiebronnen als „vrije" goederen beschouwd. De oliekrisis, veroorzaakt door politieke strubbelingen, hebben ons met de neus op de feiten gedrukt. Er zijn grenzen. Bovendien is er de noodzaak als rentmeester, ook met deze scheppingsgaven, verantwoord en matig om te gaan. Dat is kenmerkend voor een christelijke levensstijl.

Daarom:

- is blijvende aandacht voor besparingen bittere noodzaak: isolatieplannen, aanmoedigingspremies voor energiebesparende investeringen (o.a. warmtekrachtkoppeling, energie-arme produktieprocessen);
- dient de afhankelijkheid van het buitenland, met name voor olie vanuit het Midden-Oosten, verkleind te worden;
- moet import van aardgas vanuit het Oostblok achterwege blijven;
- moet onverminderd worden doorgegaan met de opsporing en winning van nieuwe olie- en gasvoorraden;
- moet, om de afhankelijkheid van één bepaalde energiebron zo weinig mogelijk te doen zijn, de inzet van kolen worden vergroot, mits voldoende voorzorgsmaatregelen zijn genomen om het milieu te beschermen.

Kernenergie

De gevaren die aan kernenergie zijn verbonden zijn te riskant om lichtvaardig over te doen. De krachten die bij atoomsplijting ontketend worden, kunnen door onvoorzichtigheid, maar ook door doelbewuste sabotage-akties, de mens boven

het hoofd groeien. Dit moet tot grote behoedzaamheid manen. Nog urgenter is het probleem waar het (hoog)radioaktief afval naar toe moet. Een afdoende oplossing, ook voor de langere termijn, laat nog op zich wachten. Sommige proeven zijn hoopvol, al is definitieve zekerheid nog steeds niet te geven. Wel staat vast dat kernenergie niet alleen de goedkoopste, maar ook één van de schoonste energiebronnen is die ons op dit moment ter beschikking staan.

Daarom :

- zal kernenergie voorlopig zeker een rol moeten blijven spelen in de voorziening van onze energiebehoefte ;
- moeten strenge veiligheidseisen gesteld worden aan de bouw en het funktioneren van kerncentrales ;
- dient onverminderd doorgegaan te worden met onderzoek naar mogelijkheden radio-aktief afval te verwerken en op te slaan.

Alternatieve energiebronnen

Wind, water en zon zouden de meest natuur-zuivere energie kunnen leveren, ware het niet dat tot op heden helaas sterk aan de ekonomische haalbaarheid van deze alternatieven getwijfeld moet worden. Juist dit bij uitstek milieuvriendelijke karakter moet aansporen nog meer dan voorheen te studeren op verbeteringen en nieuwe wegen.

Daarom :

- stimuleert de regering onderzoek naar alternatieve energiebronnen, bijvoorbeeld via subsidies, premies of anderszins ondersteuning van veelbelovende projekten.

Register

A

aardgas 46
aardolie 46
abortus provokatus 21
Afghanistan 31
afvalverwerking 23
AIDS 22
alkoholisme 23
alternatieve energiebronnen 47
alternatieve geneeswijzen 22
alternatieve samenlevingsvormen 6, 25/26
ambtsgebed 9/10
anti-konceptiva 21/22
Antillen 34/35
arbeid 37-39
arbeidskontrakten 38
arbeidsduur 38/39
arbeidskosten 38/39
arbeidstijden 38/39
arbeidstijdverkorting 38/39, 41
arbeidsverhoudingen 43/44
arbeidsvoorwaarden 43/44
Aruba 34/35
ATV 38/39, 41

B

basisinkomen 42
basisonderwijs 15
bedrijfsbezettingen 44
bedrijfsovername 46
bedrijfstijden 38/39
bejaardencentra 19
belastingen 42/43
belastingontduiking 43
beroepsonderwijs 16
beunhazerij 41
bevolkingspolitiek 22
bewakingsdiensten 9
bibliotheken 17
bilaterale hulp 34
binnenlands bestuur 10
binnenlandse veiligheid 33
binnenvaart 27
biologische wapens 33
bodemsanering 23
burgerlijke ongehoorzaamheid 8
bijscholing 38
bijzonder onderwijs 14/15

C

chemische wapens 33

D

decentralisatie 10
defensie 33
demokratie 9/10
derde wereld 34
deregulering 9, 10/11, 42
detailhandel 41
diktaturen 30/31
dienstplicht 33
dienstweigering 33
dierenbescherming 24
diskriminatie 6, 11/12
doodstraf 8
draagmoeders 21
drugs 23

E

ekonomische groei 39
EEG 31/32
eerstelijnszorg 22
eigen woningbezit 24/25
emancipatie 6/7, 23
energie 40, 46/47
Europa 30, 31/32
Europese Unie 32
euthanasie 21
evenredige vertegenwoordiging 10

F

financieringstekort 39, 42
Friese taal 17

G

gehandikapten 19, 26
geldhoeveelheid 42
gemeentelijke herindelingen 10
gemeenten 10
geslachtsziekten 22
gevangenissen 9
gewetensbezwaren 22, 33, 38, 44
gezagsondermijning 8-10
gezin 6, 38
gezinszorg 19
gezondheidszorg 21-23
godsdienstonderwijs 15
godslastering 7, 33

gokken 11
grootwinkelbedrijf 41

H

handelsbeurzen 41
Helsinki 31
hergebruik 23
herscholing 38
hoger onderwijs 16/17
homosexuele relaties 6
huren 25
huwelijk 6

I

individualisering 43, 44/45
Indonesië 34
inenting 22
inflatie 41-42
inflatiekorrektie 42
informatika 16, 17
inkomens 38, 41, 41-43, 44-45
innovatie 40
inspraakregelingen 44
investeringen 39-40, 46
in-vitro-fertilisatie 21
isolatieplannen 46
Israël 30

J

Jeruzalem 30
jeugdwerk 18/19
jongerenwerk 18/19
jongere bouwkunst 17

K

kansspelen 11
kasino's 11
kerncentrales 46/47
kernenergie 46/47
kernwapens 29/30
kinderaftrek 44
kinderbijslag 44
kinderpornografie 7
klederdrachten 17
kommunisme 30/31
koncentratielanden 34
Koninklijk Huis 10
kontinu-arbeid 38
konventionele wapens 32
kostwinnersbeginsel 26, 38, 43-45
kriminaliteit 8
kruisvluchtwapens 32
krijgsmacht 33
kultuur 17-18

L

landbouw 45
landbouwgronden 45/46
landelijke gebieden 46
leegstand 25
leerplicht 16
levensbeschouwelijke instellingen 18/19, 22
loodvrije benzine 24
lonen 39, 41, 42

M

maatschappelijk werk 18/19
maatschappijleer 15
majesteitsschennis 10
mantelzorg 22
Markerwaard 40
massamedia 17
medezeggenschapsraden 15
media 17
mestoverschot 45
middenschool 16
midden- en kleinbedrijf 40-41
Midden-Oosten 30
milieubescherming 23/24, 40
minderheden 11-12
minima 44
monarchie 9/10
monumentenzorg 17
multilaterale hulp 34
musea 17

N

naaktrekreatie 18
NAVO 30, 32
NCO 34
niet-joodverklaring 30
nivellering 44/45
no-first-use-verklaring 32
non-proliferatie-verdrag 32

O

Olympische Spelen 18
omscholing 38
onderhoudskosten eigen huis 43
onderwijs 14-17
ongehuwde moeders 21

onteigening 46
ontslagrecht 38
ontspanning 18
ontwapening 30, 32, 33
ontwikkelingssamenwerking 34-35
onzedelijkheid 7
Oostblok 30/31
openbaarheid 10/11
openbaar vervoer 26/27
openbare orde 8
opvangcentra 23
ouderkommissie 15
ouderen 19, 26
ouderlijke macht 6
overheidsinvesteringen 39/40

P

pacht 45/46
Palestijnen 30
Papoea's 12
parlementaire demokratie 9/10
partikulier initiatief 37, 40
passende arbeid 44
patiëntenrechten 22
pers 17/18
PLO 30
politie 8
pornografie 7
premies 42/43
privacy 11
privatisering 10
proefdieren 24
profijtheffingen 42
prostitutie 7
protestants-christelijk onderwijs 14/15
provincies 10
pro-life-organisaties 21
prijzen 42

Q

quotering 45

R

radio-aktief afval 23, 47
racisme 11
reageerbuisbaby 21
rechtsorde 8
rechtspraak 8, 9
rechtsstaat 8-9
reklame 17
rekreatie 18
reformatorisch onderwijs 14/15
remigratie 12
restauratie-ambacht 17
ruimtelijke ordening 24/25

S

sabotage 33
schipperskinderen 15
schoolbegeleidingsdiensten 15
schoolverzuim 16
SDI 32/33
sociale zekerheid 44
Sowjet-Unie 30/31
splitting-stelsel 43
sport 18
spijbelen 16
staatsloterij 11
staatsschuld 42
stadsvernieuwing 25, 40
stages 16
stakingen 44
stichtingsnormen 14, 15, 16
straffen 8
strafrecht 8
stroperij 24
studentenstops 16
studiefinanciering 17
Suriname 34

T

territoriale verdediging 33
terrorisme 8
terugploegregelingen 38
toelatingsbeleid 12
tuinbouw 45/46
twee-fasenstruktuur 16
tweede kansonderwijs 16

V

verdovende middelen 8, 23
Verenigde Naties 31
Verenigde Staten 30
verkeer 26-27
verpleegkundigen 22
verslaving 23
vervoer 26-27
videobanden 17
visserij 45
vloeken 7, 33
vluchtelingen 12
voetbal 18

volksgezondheid 21-23
volkshuisvesting 24-26
voortgezet onderwijs 15/16
vormingscentra 16
vrijwilligerswerk 18/19
VUT 38/39
vuurwerk 22

W

walvisjacht 24
wapenbeheersing 30, 32, 33
wapentechnologieën 32/33
warmtekrachtkoppeling 46
waterstaat 27/28
wegenbouw 26
welzijnswerk 18/19
werkgelegenheid 37-39, 40
werkloosheid 36-37, 37-39, 40
wetenschappelijk onderwijs 16/17
wetenschappelijk onderzoek 40
Wet Gelijke Behandeling 6/7
windenergie 47
WIR 39
woningbouw 24/25
woningtoewijzing 25/26
woonomgeving 24/25

Z

zeehonden 24
zeevaart 27
zelfhulp 22
ziektekosten 21, 22
zondag 7, 18, 25, 27, 33, 38, 41
zonne-energie 47
Zuidmolukkers 12
Zuid-Afrika 31
zure regen 24
zwart circuit 43

Voor verdere inlichtingen:

Voorlichtingscentrum S.G.P.
Laan van Meerdervoort 165
2517 AZ 's-Gravenhage
telefoon 070-456226-468688